

**НОЖИН КІОШТАН МУНИЦИПАЛЬНИ БЮДЖЕТНИ УРХАЛЛИН
ЙУКЪАРДЕШАРАН ХЪУКМАТ**

«Гіалитіара Ильясова И.И. ціарах йолу йукъера ишкол»

Йийцаре йина: М.хьалхара заседанин кхеташонехь. _____ Ильясова Р.Б. Протокол № __ _____ 2023_шо	Барт бина: Ножин кіоштан Гіалитіера йукъера йолчу дешаран декъехула директоран гіобнча _____ М.С. Сайтхаджиев _____ 2023шо	Чіагійо: Ножин кіоштан Гіалитіера йукъера йолчу ишколан куьйгалхо _____ С.В. Элисханов 2023шо
--	---	---

Нохчийн литературин белхан программа

Тегіа: коьрта йукъара дешар

(5-9-гій классаш)

Хьехархо:Лакаева М.Б.

2023-2024 дешаран шо.

Кхеторан кехат

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт а, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу бахьано хьелаш кхуллу цуьнан Iалашбаран а,

кхиоран эшар. 5-9 классашкахь «Ненан мотт а, ненан меттан литература а» предметан декъахь хьобхуш йу ненан (нохчийн) меттан литература санна, иза хьажийна йу дешархойн интеллектуале-довзаран, коммуникативе, исбаьхьаллин-эстетикин похІмаш кхио а, коьрта гІиллакхе-этикин кхетам кхолла а, личностана нохчийн кьоман культура марзйан а.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, гІиллакхе-этикин а кхиаран тІегІа къастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маьІна а девзаш, литература Іаморо шегахь кьонахчун амал кхиайой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукьараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Программо чулоцу кхеторан кехат а, предмет карайерзоран кхочушдан лору жамІаш а, предметан чулацам а, программин хІора дакъа карадерзо билгалдаьхначу сахьташца йолу тематикин планировани а, урокал араьхарчу гІуллакхдаран план а.

Карара программа бух хилла лаьтта авторийн дешаран программаш хІитторехь а, «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет хьобхучу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархойн белхан программа хІотторехь а. Авторийн а, белхан программаш хІитточара а хьехаран материал кьепе йалорехь и Іамо раж къасто а, дакъойн а, теманийн а сахьташ дІасхьадекъа а шен некъ кховдо а мега.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Литература уггаре эвсаре гІирс бу шен кхачаме стаг хила (ша шен кхето, ша шен кхио), гонахьарчу хиламийн хьелашца тарвала, иштта кхоллараллин жигараллин стимулятор а йу.

Ненан меттан литература Іаморо дІалоцу личность кхиоран процесехь коьрта меттиг, иштта Іаморо аьтто бо цуьнгахь кьонахалла, гІиллакхе амал, кхоллараллин похІма кхиорехь, нохчийн халкъан дахаран философи йовзарехь а, карайерзорехь а, иштта доккха гІо до кьоначу тІаьхьене кьоман исторически зераш дІакховдорехь а. Билгтал йолу Іалашонаш кхочушйаран дешаран материал вовшахтоьхна гуманизман критерешца, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллашца, пайдаэцархьама тІекхача йиш хиларца, актуале хиларца, поликультурица, ламасталлин классика а, вайзаманан литература а цхьаьнайарца, тематикин а, жанрийн тайпа башх-башха хиларца догІуш ма-хиллара.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Іаморо таронаш кхуллу дешархочун дешнийн база шорйан, церан къамелан культура, коммуникативни а, тайп-тайпана культурин компетенцеш а кхио.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» курсан чулацам хъажийна бу дешархойн нохчийн литературин хъашташ кхочушдан, уьш нохчийн къоман культура тІекхиарехъ а, шеца иза Іалашйарехъ а ша-тайпана эстетикин гІирсаш хиларе терра.

Дешархошна дешар Іамор коьрта долчу декъана оьрсийн маттахъ дІахьучу йукъардешаран учрежденешкахъ ненан мотт санна нохчийн мотт Іаморехъ, нохчийн литература – иза дешаран предмет йу, нохчийн къоман исторех а, культурах а, ламастех а хаарш схъаэца а, довза а таро луш, иштта иза культурин ша-тайпана йаздархочун кхолларалла толлуш долу дакъа ду, кхечу кепара аьлча, шеца цхъаьна эстетикин гІуллакхдар а долу, йозанан къамелан гІуллакхдар ду; нохчийн литература тІехъажийна йу Іилманан агІонхъара дуьне довзарна а, иштта дешнийн кхоллараллин говзариин мотт бовзарна а, йешаран культурин йукъара башхаллаш карайерзорна а, литературин говзарех кхетарна а, дашца шен амал билгалйаккхарна а, иза, исбаьхьаллин литературас ша-тайпанчу маттахъ дуьйций хайитарх кхетам кхолла а, ткъа литературин мотт йукъарчу меттан шолгІа система санна бу, цо кхуллу личностан синхаамийн дакъа, цуьнгахъ ойланца хІуманан кеп хІотто а, ассоциаци йало а, логически ойла йан а, дешаран предмет хъажийна йу оцу дешаран предметехула кхочушхуьлу тІаьхьенера тІаьхьене нохчийн, оьрсийн, дуьненан культурин оьздангаллин а, эстетикин а ламасташ дІакховдор.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ ІАМОРАН ІАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Іаморо кхочушйан йеза рогІера Іалашонаш:

- нохчийн литературехъ эстетикин агІонхъара кхеташ болу гуманистически дуьненхъежам, Россин йукъара гражданин кхетам а, къоман синкхетам а, патриотан дог-ойла а йолуш, дукха къаьмнаш долчу Россин халкъех шен халкъ хиларх дозалла а хеташ йолу амал личностехъ кхиор.

- нохчийн литература йовза лааран дог дар кхоллар, нохчийн къоман ширачу заманера схъайогІу культура мехалла хетар кхиор, дешархо шен къоман мотт а, культура а Іаморан кха тІе ваккхар, къоман культурин тІаьхьалонна йукъавалор.

- къоначу тІаьхьенехъ дІайахначуй, карарчуй, йогІур йолчуй

заманийн уйр ларйан йезаш хиларан кхетам кхиор а, нохчийн къоман культура ларйарехъ жобпалле хилар кхоллар;

- дукха къаьмнаш долчу Россин пачхьалкхехъ личностана кхиаме социализаци а, ша шегяхъ стогалла кхиорна обшу интеллектуале а, кхоллараллин а таронаш кхиайар.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет тӀехъажийна роӀера хьесапаш кхочушдан:

- тӀаьхьенера тӀаьхьене историко-культурни, обздангаллин, гӀиллакхийн мехаллаш дӀакховдоран хьокъехъ ненан меттан нохчийн литературин маӀӀнех кхетар;

- ненан меттан нохчийн литературин историца йолу уйр къастор, нохчийн литературехъ йолу къоман ша-тайпана синъобздангаллин а, материални а нохчийн къоман культурин исбаьхьаллин шорталлех кхетам кхоллар;

- Россин Федерацин кхидолчу къаьмнийн литературин контекстехъ нохчийн литература а кхуьу хилам санна цунах хаарш эцар; уьш вовшийн эр;

- нохчийн литературина бухе диллина культурин а, обздангаллин а маӀӀна билгалдаккхар; йешначун хьокъехъ мах хадош а, шена хетарг олуш а барта а, йозанца а къамел дан хаар;

- Ӏер-дахарехъ а, дешаран процессехъ а нохчийн литературехъ пайдаэца хаар кхоллар;

- шен мукьачу хенахъ йешарна ханна план хӀоттор, нохчийн маттахъ шена хазахета йешаран говзарш мехала хетар къастор а, бух балор а;

- нохчийн литературин говзарш системехъ йешарца дуьне довза а, дуьненахъ ша дӀалоцу меттиг къасто а, адаман а, йукьараллин а йукьаметтигаллин гармонизаци латторан а хьашташ кхоллар;

- хаамийн хьостанашца болх бан хаар кхиор, Интернетера а, иштта кхийолчу хьостанашкара хаамашна презентаци йар а, кечйар а.

ХЪЕХАРАН ПЛАНЕХЪ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан программа хӀоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукьарчу дешаран программы буха тӀехъ, иза лерина йу дешаран 338 сахътана. (5 кл. – 68 с., 6 кл. – 68 с., 7 кл. – 68 с., 8 кл. – 68 с., 9 кл. – 66 с.). Программин инвариантивни дакъош Ӏаморна лерина 296 сахът ду. Белхан программа вариативни декъана программа хӀоттийнчу авторша хаьржинчу говзаршна лерина йолу йешаран хенан резерв лаьтта 54 дешаран сахътах.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукъалоцу литературин говзариин а, церан авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «Халкъан барта кхолларалла», «Нохчийн йаздархойн говзарш», «Кхечу къаьмнийн литература».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

5 класс

Халкъан барта кхолларалла

Нохчийн халкъан туьйранаш:

«Кхо ваша».

«Тамашийна олхазар».

«Кхо ваша а, саьрмик».

«Добьшуш хилла кІант».

«Барзо Іахарца мохк къовсар».

Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хІетал-металш.

Нохчийн йаздархойн говзарш

Литературин туьйранаш

Б. Саидов «Майра кІант Сулима» (дацдина).

М. Мусаев «ЦІен маьхьси».

С. Гацаев «Чкъоьрдиг» (дацдина).

А. Исмаилов «Бирдолаг».

XX бІешаран литература

С. Бадуев. «Зайнди».

М. Мамакаев. «Баппа».

І. Мамакаев. «Садаьржаш».

М. Сулаев. «Ламанан хи».

І. Гайсултанов. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» повесть йукъара дакъа).

А. Сулейманов. Стихотворени «Борз ю угІуш».

Х. Саракаев. «Баьпкан чкъуьйриг».

Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». («Лаьттан дай» гулар йукъара).

І. Ахмадов. «Къонахалла».

Ш. Арсанукаев. «Баьпкан юьхк».

Д. Кагерманов. «ДоттагІалла».

Х. Сатуев. «Лаьмнийн къоналла».

Ж. Махмаев. «Буьйсанан гІулчаш».
В.-Хь. Амаев. «Малх чубаре хьобжура иза».
Дикаев М. «БІаьстенан аматаш».
Берийн журнал «СтелаІад»: журналан специфика, жанраш, рубрикаш,
тексташца болх бар.

XXI бІешаран литература

Ш. Рашидов. «Нана-Нохчийчоь».
М. Бексултанов. «Ца кхетта хестор».
А.-Хь. Хатуев. «Нохчийн мотт».
С. Мусаев. Рассказ «Хьайбанан чам».
М. Ахмадов. «Ушурма волчоь, хьошалгІахь».

Кхечу къаьмнийн литература

М. Лермонтов «Кавказ» (гочйнарг Сулаев М.).

6 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Нарт-орстхойн паччахь Наураз».
«Ницкъ болу Солса».
«Гермачигара наьрташ».
«Наьрт-аьрстхой кхерор».

Нохчийн йаздархойн говзарш

І. Гайсултанов «Нийса кхиэл».
Х. Сатуев «Ломмий, цхьогаллий».
Х. Ошаев «Чайра».
І. Мамакаев. «Дагалецамаш».
Х. Сайдуллаев. «Ненан бІаьрхиш».
М. Сулаев. «КІанте».
Х. Эдилов. «Ненан безам».
А. Джунаидов «Белхи».
А. Айдамиров. «Вина мохк».
Р. Ахматова. «Ма хала ду цунах кхета».
Х. Саракаев. «Ирсе бІаьрхиш».
Ш. Арсанукаев. «Мохкбегор».
Ш. Окуев. «БІаьсте».
М. Кибиев. «Меттан сий».
М. Дикаев «Сан бахам».
Ш. Рашидов. «Ломара цІе».
Э. Мамакаев. «ХІорд».
Ж. Махмаев. «Іаьржачу баьпкан юьхк».

С. Дакаев «Тамех ловзар».
М. Бексултанов. «Некълацар».
М. Ахмадов. «Телефон».
С. Мусаев «Даймахке боьду некъ» .
С. Курумова «Шовданехъ» .

Кхечу къаьмнийн литература

Важа Пшавела. «Хьозалдиг».

7 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Дади-юрт».
«Нохчийн шира илли».
«Сай» (халкъан илли).

Нохчийн йаздархойн говзарш

М. Мамакаев «Даймехкан косташ».
Б. Саидов. «Вина юрт», «Деган аз».
I. Мамакаев. «Берзан бекхам».
Х. Ошаев. «Иччархо Абухъаьжа Идрисов».
А. Сулейманов. «Шуьнехъ дош».
I. Гайсултанов. «Болат-Гала йожар» (дацдина).
А. Айдамиров. «МухIажарш».
Ш. Арсанукаев «Иманах дузийта дегнаш».
М. Кибиев. «Дош».
А. Джунаидов А. «ХIоььнаш».
С. Гацаев. «Дарц».
А. Кусаев. «Амалехъ диканиг».
Ш.Рашидов. «Ден весет».
М. Дикаев. «Нохчо ву со».
С. Дакаев. «Куйно хотту».
I. Шайхиев. «ЧагIо».
А. Бисултанов. «Хъайбахахъ язйина байташ».
В-Хь. Амаев. «Генарчу денойн туйра».
С. Курумова. «Дохк» / (дакъа).
Ш. Окуев. «Сан хьоме Нохчийчохъ».
С.-Хь. Нунуев «Юнус».
М. Бексултанов «Генара а, гергара а денош».
М. Ахмадов «Кхаа вешех туйра».

Кхечу къаьмнийн литература

А. С. Пушкин «Iаьнан Iуьйре» (гочийнарг А. Сулейманов).
Альфонс Доде «ТIаьххьарлера урок».

8 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Таймин Биболатан илли».

«Эвтархойн Ахьмадах илли».

Нохчийн йаздархойн говзарш

Бадиев С. «Олдум».

М. Мамакаев. «Лаьмнийн дийцар».

М. Сулаев. «Цавевза доттагI».

А. Сулейманов. «Дог дохден цIе»; «Дахаран генаш».

Г. Хамидов. «Да – коч, схьа – коч».

Ш. Арсанукаев. «Тимуран тур».

Г. Шайхиев. «Дарцан буса».

М. Ясаев. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» (дакъа).

С. Яшуркаев. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьобкх» (йацйна).

Л. Абдулаев. «Маьлхан каш».

М. Бексултанов. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари».

А. Бисултанов. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина».

С. Гацаев. «Кавказ»; «БIаьстенца къамел».

Я. Хасбулатов. «Дош» «Стаг хилла ваьллахь хьо ара».

М. Ахмадов. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош».

Сатуев Х. «Нашха».

Кхечу къаьмнийн литература

Ладо Авалиани. «Хьаькхна буц».

9 класс

Халкъан барта кхолларалла

Турпалаллин иллеш «Теркаца хьала-охьа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли».

«Таркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтулин илли».

Туьйранаш, шира дийцарш, аларш.

Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда» Кицанаш, хIетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар).

Нохчийн йаздархойн говзарш

Нохчийн литературин бухбиллархойн (йаздархойн) кхолларалла: Г.Дудаевн, М. Сальмурзаевн, Г. Нажаевн, Ш. Айсхановн. Поэзига, прозига хьажар.

Ш. Айсханов «Мало-хало».

С. Бадиев. «Бешто».

Сийлахь-боккхачу Даймехкан тIамах лаьцна говзарш.

I. Мамакаев «Дерриге а тIамна», «Даймехкан тIом болчоь», очерк «Турпалчу танкистан доьзал».

M. Мамакаев «И йоблхуш яц», «КIиллочунна».

M. Сулаев «ГIовгта», «Малх тоьлур бу».

X. Эдилов «Суьрте», «Кавказан аьрзу», «Темало – хьуна».

I. Мамакаев. «Кавказа латта», «ЙоIе», «Даге», «Сайн кIанте», поэма «Нохчийн лаьмнашкаь».

A. Айдамиров «КIант веллачу дийнахь» (дийцар).

M. Сулаев. «Сай»; Сох муха эр ду адам», «ДоIа», роман «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош).

I.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш».

C. Гацаев. «Буйса хаза, буйса тийна», «БIаьсте кхечи», «ХIай, йоI, делхьа, собарде».

H. Музаев. «Селима дуьйцу».

C. Курумова «Жарманан некь».

M. Мусаев «Таймин Бийболат» (роман йукьара кийсакаш).

P. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш», «Буйса йу беттасе».

X. Талхадов. «Шийла дарц цIевзинчоь», «Сан ненан маттахь ас язйо».

III. Окуев «Лайн тIехь цIен зезагаш» (роман йукьара кийсакаш).

M.-C. Гадаев «Даймехкан лобмашка», «ДоттагIашка».

I. Эльсанов «КIайн коч».

M. Ахмадов «Дечиган тайнигаш».

M. Бексултанов «Сан вешин тIехьийза йоI».

B. Гайтукаева «Зама», «Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цIийнах йара».

M. Айдамирова. «Лаьмнийн хIайкал» (кийсак).

A. Ахматукаев «Машаран хIайкалш» (Айдамирова Машаран «Лаьмнийн хIайкал» романах лаьцначу статья кийсак).

Кхечу къаьмнийн литература

M.Ю. Лермонтов «Валерик» (кийсак).

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМИАШ

Коьртачу школахь «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет Iамор хьажийна ду дешархой роIера личностни а, метапредметни а, предметни жамIашка кхачарна.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМИАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программин личностни жамIаш коьртачу йукьарчу дешаран тIегIанехь кхочушхуьлу дешаран а, кхетош-кхиоран а болх дешаран организацехь цхьаьна дIабахьарца. Болх дIабахьар кхочушдо Россин социокультурни а,

синьобздангаллин а ламасталлин мехаллашца догӀуш ма-хиллара. И мехаллаш йукъараллин бакъонаша къобалыйна те а эцна, цара аьтто бо шен дуьне довзар а, ша шен кхетош-кхиор а лакхадакхарехь.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программа карайерзоран личностни жамӀаш коьртачу йукъарчу дешаран тегаӀанехь декхарийлахь ду дешархошна, дикачу мехаллах пайда а оьцуш, куьйгалла а хилла дахӀитта, шайн гуллакхдарехь гулдина зераш шордан а, церан буха тегахь кхетош-кхиоран гуллакхдаран хьежамаш кхолла а, цу йукъахь кху декъахь а:

- **гражданалла кхетош-кхиоран:**

гражданинан декхарш а, цуьнан бакъонаш а кхочушыйн кийча хилар, бакъонаш а, машар а, кхечу адаман законан бакъонаш ларар; добзалан, йукъарчу коьртачу дешаран программаш кхочушыйчу дешаран организацин, меттигерчу йукъараллин, хьомсарчу мехкан, пачхьалкхан дахарехь жигара дакъалацар; цхьана а кепара эскремизм, дискриминаци тецалацар; адаман дахарехь тайп-тайпана социале институташа даӀалоцу меттигах кхеташ хилар; гражданинан коьртачу бакъонех, машарх, декхарх лаьцна хьежам хилар, социале нормаш а, личностни йукъаметтигаллин бакъонаш а йовзар; коррупцина дуьхьало йан кийча хилар; тайп-тайпана гуллакхдар нахаца цхьана дан хууш хилар, дешархойн шаьш дечу урхаллахь дакъалаца кийча хилар, гуманитарни гуллакхаллахь (волонтералла, нахана го дар,) дакъа лоцуш хилар а.

- **патриотийн кхетош-кхиоран:**

дуккха а къаьмнаш долчу йукъараллахь Россин гражданин хилар дозалла хетар, ненан мотт Ӏамор, Россин Федерацин а, шен къоман а, Россин къаьмнийн а истори, культура йовза лууш хилар, шен Даймехкан мехаллаш доккха хӀума хеташ хилар: Ӏилманан, искусствон, спортан, технологин, теӀман а, белхан а хьуьнарш мехала хетар; Россин символаш, пачхьалкхан деза денош, исторически а, Ӏаламан теӀаьхьалонаш, памятникаш, хьомечу пачхьалкхехь дехачу къаьмнийн ламасташ ларар. синьобздангаллин кхетош-кхиор: синмехаллаш харжа оьшучохь а, оьздангалла харжа эшар нисделлачу хьолехь а нийса харжам бар, шен леларан нийса мах хадо хаар а, нехан леларан мах хадо хаар а, харц леларшна резацахилар; личность индивидаца а, йукъараллица а маьрша, жобпалле хилар.

- **синьобздангаллин кхетош-кхиоран:**

искусствон башх-башха тайпанаш а, шен къоман а, кхечу къаьмнийн а ламасташна, кхоллараллина а битаме хилар, искусствон синхааме теӀаткъамах кхеташ хилар, исбаьхьа культура ладаме хетар, Даймехкан а, дуьненан искусствон мехаллах кхеташ хилар, этносийн культурун ламасташ

а, халкъан кхолларалла а маъӀне хетар, тайп-тайпанчу искусствошкахь шен меттиг каро хъажар а.

• **физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, синхаамийн хьал а кхиоран:**

дахаран мехаллех кхетар, шен могошалла ларйар, могошалла ларйеш дахар нисдар (пайде хIума йаар, гигиена ларйар, садаIаран а, белхан а хенан раж ларйар, спорте лелаш йа физкультура йеш хилар); вуон хIуманаш лелор дитар (къаьркъа малар, наркотикаш лелор, тонка озар), иштта кхийолу дегIан а, синан а могошалла талхош йолу хIуманаш целелор; кхерамазаллин бакьонаш ларйар, иштта интернет-машанашкахь а кхерамазаллин бакьонаш ларйар, стресс хила тарлун хьелашна марзвалар, хийцалучу социале а, хаамийн а, Iаламан а хьелашна а кийча хилар, иштта цу хьокъехь шен дахаран зерех пайда а оьцуш, кхин дIа а шен Iалашонашка дIаэхар;

шена а, кхечарна а бехк билла сиха цавалар;

шен синхаамаш шегахь сацо хаар, кхечеран синхаамийн хьолах кхетар;

стаг гIалат волуш хуьлуш хилар хаар а, шен гIалаташ тIелаца хаар, уьш нисдан деза хъажа везар.

• **къинхъегаме кхетош-кхиоран:**

хьалхахIиттийна декъарш кхочушдан Iалашонца жигара дакъалацар (довзалехь, гIалин, кIоштан йукъардешаран дешаран организацехь), йукъараллин а, технологически а гIуллакх а, болх а дIаболо, дIахIотто хаар, тайп-тайпана гIуллакхаллин план хIотто а, иза кхочушйан а Iамар, тайп-тайпана къинхъегаман корматаллаш Iамор, корматаллин йукъараллехь дIатарвала, ваза.

• **экологин кхетош-кхиоран:**

йукъараллин а, Iаламан а, Iилманийн а хааршна тIе а тевжаш, гонахьарчу Iаламан хьокъехь хьалхахIуьтту хьесапаш кхочушдан, гонахьарчу Iаламан пайдехь хин долу гIуллакхаш дIадахьа план хIоттор, экологин культурин тIегIа лакхадакхар, экологин кIорггера проблемаш йовзар, уьш кхочушйан некъаш лахар, гонахьара Iалам бехдийр долу белхашна дуьхьал жигара дакъалацар, Iаламан, технологин, йукъараллин йукъарлехь зIе латтош волу гражданинан маъӀна довзар, экологин хьежамашна лерина гIуллакхаллехь жигара дакъалацар.

• **Iилманан мехаллех кхетам:**

вайзаманан Iилманан системехь адам а, Iалам а, йукъаралла а кхиар толлучу хьежамашна тIе а тевжаш, адаман Iаламца а, йукъараллица а йолу

зѐнаш а, дуьне довзаран гѐирс санна меттан а, ѐешаран а культура карайерзор, талламаш бар Јамар, талламийн зерийн оила ѐар, талламаш ша а, коллективана а ѐукъахъ дѐабахъар.

Аукъараллин а, Јаламан а хийцалучу хъелашна дешархо марзварехъ кхачойеш ѐолу личностни жамѐаш:

Доьшучара ѐукъараллин зераш карадерзор, шен хене хъаьжжана ѐукъараллехъ леларан бакъонаш, норманаш, ѐукъараллин дахаран кепаш, тобанашкахъ, ѐукъараллашкахъ а, цу хъокъехъ доьзалехъ нийса леларан коьрта ѐукъараллин меттиг къасто хаар;

билгалдоцу хъелашкахъ, кхечеран зерашна, хааршна виллина хиларца доьшучаьргахъ зѐе латторан хъуьнар хилар;

билгалдоцу хъелашкахъ, шен компетенци тѐегѐа лакхадаккхаран хъуьнар кхиор, ткъа иза кхочушдалур ду практически гѐуллакхехула а, цуьнца цхъаьна кхечу адамашка а хъобжуш Јамар, церан керлачу хааршна тѐекхиар;

васташ билгалдахар а, уьш вовшахъэр, керла хаарш карадерзор, цуьнца цхъаьна идейн, кхетамийн формулировка ѐан хаар, объектех, хиламех гипотезаш кхолла хууш хилар, шен хаарийн дефицитех кхетар, шен компетенцин тѐегѐа довзар, шен кхиаран план хѐотто хаар;

коьртачу кхетамех, терминех, чѐагѐделлачу кхиаран концепци декъехъ болчу кхетамех оьшург къасто хаар;

Јаламца, ѐукъараллин, экономикаин ѐукъаметтиган анализ ѐар, и ѐукъаметтигаш къастор;

гонахъарчу Јаламан бечу тѐеѐаткъамна чот а ѐеш, Јалашонашна тѐекхочуш а, декхарш кхочушдеш а, шен гѐуллакхийн, белхийн мах хадо хаар;

дешархошкахъ стрессийн ситуацешкахъ боха ца боха Јамор, хуьлучу хийцамийн а, церан тѐаьхъенех нийса мах хадо Јамор, стрессийн ситуацешна дуьхъало ѐан ѐезаш хилар, стрессийн ситуацин мах хадо хаар, ѐуьхъарлаьцна гѐуллакхашна, хъелашка хъаьжжина, корректировка ѐан хаар, ѐуьхъарлаьцначу гѐуллакхехъ кхиамаш ца хилахъ а, воха а ца вухуш, кийча хилар.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМѐАШ

Дешаран универсальни довзаран дараш карадерзор:

Коьрта маьѐнийн дараш:

объектийн (хиламийн) билгалѐолу билгалонаш Јорайахар а, къастор; классификацин ладам боллу билгалонаш а билгалѐаха, ѐечу анализан жамѐ даран а, дустаран а. критерешна а бух бало;

хъалха хѐиттийнчу декхаршка хъаьжжана, къастайечу факташкахъ хила

догҮрш а, бҮостанехь дерг а билгалдаккха, тергоне эцнарш гайтийта а, хила догҮрш а, бҮостанехь дерг а Јорадаккхаран критереш йало;

хьалхахІоттийнчу декхарна оьшучу хаамийн дефецитах кьастор;

хиламаш а, процессаш а Јаморехь бахьанин-талламан уьйраш кьастор, дедуктивни а, индуктивни а ойланехь сецначарах пайда а оьцуш жамІ дар, аналогига догҮш ойланехь сецначун жамІ дар, вовшашца уьйр йолчарах гипотезийн формулировка йар;

дешаран шардаран кхочушдан шен лаамехь некь лахар (масех вариант вовшаш йустар, уггаре гҮолехь йерг харжархьама).

Бухера талламан дараш:

довзаран талламан гҮирс санна хаттарех пайдаэцар;

догҮш доллу хаттарш хІиттор, шен лаамехь лобхучу хаамашна жоп лахар;

шена хетачух лаьцна гипотезин формулировка йар, шен хетачун аргументаци йалор;

ша хІоттийнчу планаца талламаш бар, чолхе йоцу эксперимент дҮаихьар, талламан объектан башхаллаш билгалйахар, объектийн йукьара бахьанин-талламан уьйраш кьастор

Таллам барехь (экспериментехь) схьахиллачу хаамийн бакьхиларх пайдэцаран мах хадор;

дҮабакьхьначу таллабийн хиллачу зерийн жамІийн ша формулировка йар, хиллачу жамІийн бакьхиларан мах хадоран гҮирс бевзаш хилар;

процессаш, хиламаш, церан тҮабьхьалонна хила тарлучу кхиаран прогноз йар, ишттачу а, царах терачу ситуацешкахь шен хетарг кьасто, керлачу хьелашкахь а, контекстехь а церан кхиаран хетарг хьалха таттар;

Информацица болх бар:

хьалха хІиттийна дешаран декхарш а, тҮейихкина критереш а кхочушйан хьостанашкара информаци, хаам лохуш тайп-тайпана некьех, гҮирсех пайдаэца,

харжа, анализ йан, системизаци йан, башх-башха информацийн тайпанийн, гайтаран кепийн интерпретаци йан,

цхьабна йогҮу аргументаш лаха (цхьа верси, идей бакьйеш йа харцйеш), шен лаамехь информаци дҮагайта йогҮуш йоллу кеп харжа, чолхе йоцучу схемашца, диаграммашца, йа кхечу кепара графикаца кхочушдечу шардаран иллюстраци йан;

хьехархоша кьастийнчу критерешца, йа шен лаамца формулировка йина информаци тешаме хилар кьасто;

информаци эвсаре дагахь латто а, системизаци йан а.

Дешаран универсале, коммуникативе дараш карадерзор:

Кьамел дар: хетачух кхета а, хетачун формулировка йан, Јалашоне а,

къамел даран хъелашка хъаъжжана, эмоцеш гайтар, шена хетарг барта аларца а, йозанан текташкахъ а дІагайта, къамел даран невербале гІирсаш бовза, социале билгалонийн маъІнех кхетар, Іотбаккхаме хъелаш кхуллу таронаш йовза, Іотбаккхамаш кІадбан, бартбан, кхечеран Іалашонех кхеташ хила, шеца къамел дечуънца ларам хила, оздачу кепехъ шена нийса цахетачун формулировка йар, къамел дечу йукъана догІуш долу хаттарш хІиттор, шен лаамехъ къамел даран формат харжа, аудиторин башхалле хъаъжжана, къамелана презентаци йан, цуънга хъаъжжана барта а, йозанан а текстийн гайтаран материал хІоттор.

Шен лаамехъ гІуллакх дІадахъар: билгал йолу проблема кхочушйеш болх ша беш а, йа тобанна йукъахъ беш а гІолехъ долчух кхета а, пайдаэца а, хъалха хІоттийна Іалашо кхочушйарехъ тобанца кхочушйан йезаш хиларан бух бало, цхъаъна дечу гІуллакхан Іалашо тІеэца, и кхочушйан дарап тобанца билгалдаха, шайна йукъахъ болх дІасхъабекъа, бартбан, процесс а, жамІаш а дийцаре дан, масех адамна хетачун йукъара маъІна даккха, куъйгалла дан кийча хила, тІедилларш кхочушдан, муьтІахъ хила, цхъаъна бечу белхан дІахІоттаран план хІотто, цу балха йукъахъ хІораннан меттиг къасто, белхан Іалашонаш вовшашна йукъахъ, хІораннан тароне хъаъжжана, дІасхъайекъа, тобанан декъашхошца белхан Іалашонаш йийцаре йан, шен белхан дакъа кхочушдан, ша бинчу белхан мехалла къасто, белхан йуъхъца кхочушхилла долу жамІ дуста, белхан жобпалле дакъа схъаэца, тобанна хъалха жоп дала кийча хила.

Дешаран универсале, регулятиве дарап карадерзор:

Ша шен къепе хІоттор: дахаран а, дешаран а хъелашкахъ нислун проблемаш къасто, сацам тІелоцуш тайп-тайпана некъаш билгалбаха, шардар кхочушдан шен лаамехъ алгоритм харжа, дешаран шардар кхочушдан некъ харжа, ша кхийдайечу вариантшна аргуменгачеш йало, Іамочу объектх хиъначу керлачу хаарийн хъесап а деш, кхийдайечу алгоритмана корректировка йан, харжам бан, бинчу сацамна жобпалле хила.

Ша шен терго латтор: ша шена терго латторан некъаш карадерзо, ша шена мотиваци йан, хъолана богІуш боллу мах хадо, хъал хийца план кховдо, дешаран шардар кхочушдеш, халонийн контекст лара а, халонашна сема хила, хийцалучу хъелашка хъаъжжана, шен сацамна адапгаци йан, кхочушхиллачу (кхочуш ца хиллачу) жамІийн бахъанаш кхето хаа, хиллачу зерийн мах хадо, хиллачу хъолехъ пайде дерг къасто, керлачу хъелашка хъаъжжана, гІуллакхаллин йукъа коррективаш йало, гІалаташ къасто, Іалашонан а, хъолан а жамІца богІу мах хадо.

Эмоциале интеллект: шен а, кхечеран а эмоцеш къасто а, йийца а, царна урхалла дан, эмоцеш билгалйаха, эмоцеш хиларан бахъанин анализ

йан, ша кхечу стеган метта хЮтто, кхечун бахъанех, Галашонах кхета, эмоцеш гайтаран некъан урхалла дан.

Шех а, кхечарах а кхетар: кхечу стагах кхета, цуьнан хетачун ойла йан, гПалат вала / йала шен бакъо хила, изза бакъо кхечун йуйла хаа, ша долу хЮма тергонехъ латто йиш йоций хаа.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

«Ненан меттан (нохчийн) литература» дешаран предметехула йолчу герггарчу белхан программа карайерзоран предметан жамІаша гайта деза:

1) кхин дІа шен кхиарехъ ненан меттан литература йешаран а, Іаморан а ладамаллех кхетар; хЮкху дуьнен чохъ ша вовзаран а, дуьнедовзаран а гІирс санна систематически йешар оьшуш хиларан хъашташ кхоллар, адаман а, йукъараллин а йукъаметтиг тайар, массо а аГор диалог йар;

2) ненан меттан литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхъа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар;

3) культурин самоидентификаци латтор, шен къоман культурин тоьлла говзарш Іаморан буха тІехъ ненан мотт Іаморан коммуникативни-эстетикин таронех кхетар;

4) шен хетарг аргументашца дІаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахъ йозанца а, оьздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахъ, хЮманан хъесап доккхуш, къамел дан Іамор, йешнарг йийцаре йечохъ дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хЮттор;

5) тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Іамо кхиор;

6) Іилманан а, гІуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Іамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехъ гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар;

ЖамІ: добшуш верг кхета йешаран маьІналлех а, ладамаллех а, йешарна а марзло, тайп-тайпана говзарш йешаран зедалар хуьлу.

Нохчийн литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхъа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар

ЖамІ: добшуш верг кхеташ хуьлу нохчийн литературехъ къабста нохчийн къоман менталитет, цуьнан истори, дуьненах кхетар, литературо адаман дахаран оьшу коьрта маьІнаш довзуьйтий а.

Нохчийн фольклоран а, кхечу халкъийн фольклоран а, XX бешаран нохчийн йаздархойн, XXI бешаран йуьххьерчу йаздархойн литературин а, Россин халкъийн литературин а Iамийнчу говзарийн коьртачу проблемах кхетар, литературин вастех кхетар, эстетически хьежам кхоллар, литературин исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш бевзаш хилар, оздангаллехь ша къастор, Россин халкъан культури говзарийн а, нохчийн халкъан культури а, дуьненан кхечу къаьмнийн, дуьненан культури а говзарш Iаморехь нохчийн меттан таронаш кIезиг цахиларх кхетар а.

ЖамI: адамийн йукъара проблемаш йовзарехь зедалар хуьлу доьшуш волчунна, нохчийн литературин меттан таронех пайдаоьцуш, и проблемаш йийца а Iема.

Литератури говзаршна анализ йан хаар, уьш муьлхачу жанрийн тайпанех йу къасто хаар, литературин говзаран теманех а, идея а, гIиллакхе пафосах кхета а, кхолла а, турпалхойн амалш билгалйаха, цхьана йа масех говзарийн турпалш вовшашца дуьхьалхIотто, тексташна йукъара цитатех а, нохчийн меттан суртхIотторан гIирсех а пайдаоьцуш, прозийн говзарийн йа церан дакъош схьадийца хаар, ладоьгIначу а, йешначу а текстех лаьцначу хаттаршна жоп далар, тайп-тайпанчу аларийн барта монолог йан, диалог дIайахьа, нохчийн литературин шена хета мах хадор, шен хетарг аргументашца дIаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

ЖамI: доьшуш волчунна карадоьрзу литературин говзарийн анализ йар а, интерпретаци йар а, къамелаца и дIахIотто а, шена хетачунна аргументаци йан а, шениг чекхдаккха хаа а, ша йеша леринчу литературин го къасто а.

Тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Iамо кхиор; литературин говзарийн эпохаца йолу зIенех кхетар, цо шена чукъуьйлу оздангаллин мехаллаш билгалйахар, нохчийн а, оьрсийн а литературин, культури синьоьздангаллин мехаллашна тIаьхьа вазар/йазар а, Iамийнчу литературин говзаршна шениг (цкъацкъа) интерпретаци йар.

ЖамI: доьшуш верг Iема нохчийн литературин а, нохчийн матте гочийнчу а говзарех кхета.

Тайп-тайпана литературин жанрийн говзарш барта схьайийцарх кхетар а, Iамийнчу говзарийн тематикаца йобзна сочиненеш а, изложенеш а йазйар, кхоллараллин цIеран белхаш а йаздар а, литературин а, культури а теманашна рефераташ йазйар, говзаршкахь сюжетан элементаш, композици, исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш къастор а,

говзаран идейн-исбаъхьаллин чулацам белларехь долчу церан маъӀнех кхетар (филологин агӀонхъара анализ йаран элементаш), литературин говзаран анализ йарехь литературоведчески терминологи йевзаш хилар, авторан позицех кхетар, Илманан а, ГӀуллакхан а, публицистикин а литературех исбаъхьаллин литературин башхаллаш къасто Iамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаъхьаллин дуьненах кхетар.

ЖамI: доьшуш волчо карадерзадо, маъӀна а доккхуш, диканиг къастош, йешар, текстах кхета, кхечу тайпанийн текстех къасто Iема, интеллектуальни ойла йарца йешаран хьокъехь хиллачу дуьххьарлера синхаамашка йухахьажар.

Классийн предметийн жамIаш

5 класс:

- Россин кхидолчу къаьмнийн культу reshца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оздангаллин мах хадо таро лун нохчийн халкъан а, литературин а туьйранин, кичанийн проблематика билгалйаккхар, говзаршкахь Даймахках а, Iаламах а лаьцна чукъуьйлу ойланехь нохчийн къоман культурин а, оздангаллин а коьртачу мехаллех кхетар.

- Россин къаьмнийн культурин контексташкахь нохчийн фольклоран а, литературин а, культурин а хазнех йуьхьанцара сингар хилар, говзаршкахь доьзалин мехаллашкахь къаьстачу нохчийн халкъан ламастех кхетам хилар;

- нохчийн халкъан амалх а, нохчийн меттан а, къамелан а башхаллех йуьхьанцара кхетам хилар;

- Tехьяжадечу хаттарийн буха Tехь фольклоран а, литературин а текстан маъӀнин анализ йан хаарш хила; хьехархочун куьйгаллица хаттаршна жобпаш лучу форматехь историко-культурин коментареш а, шен тексташ а кхолла, исбаъхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан ГӀуллакхаллин хьокъехь йуьхьанцара сингар хила, цуьнан жамIаш и дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанащца болха бан хаарш хила а.

6 класс:

- Кхидолчу тайп-тайпана къаьмнийн турпалаллин эпосца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оздангаллин мах хадо таро лун нохчийн иллин (эпически эшарийн), наьрт-аьрстхойн дийцарийн, туьйранин

а, нохчийн литературин проблематика билгалйаккхар, тематикин а, проблематикин а, вастийн а тIегIанехь царна йуккъехь зIе таса;

- Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх, «йахь», «сий», «Даймохк безар», «баккхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гIиллакх-оздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллах а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила,

- тIехьяжадечу хаттарийн йа кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила, хаттаршна жопаш лучу форматехь историко-культурин коментареш а, шен тексташ а кхолла, поэтически текстан анализ йан а, турпалхочун амал къасто а, хьехархочун куьйгаллица, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхIитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа йуьхьанцара говзалла хила, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

7 класс:

- нохчийн халкъан эшарийн (исторически, лирически) проблематика билгалйаккха, ша-тайпана башхаллах кхета, нохчийн халкъан оздангаллин мах хадорехь нохчийн литературин фольклоран сюжеташ а, мукьамаш билгалбаха,

Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх а Даймохк ларбарх лаьцна йолчу говзаршкахь нохчийн патриотизман бухах а, доьналлах а, баккхийчеран проблемех а, нохчийн меттан а шатайпаналлах кхетам хила;

- кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна, вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, турпалхойн васташ дустаран форматехь историко-культурин коментареш а, шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жопаш дала, хьехархочун куьйгаллица

исбаъхъаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуъхъалхитто а, шен пайдехъ хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахъа хаа, цуънан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

8 класс:

- нохчийн халкъан оздангаллин мах хадо таро лун тайп-тайпана жанрийн говзариин проблематика а, оздангаллин ша тайпа башхалла билгалйаккха, Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахъ нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурийн а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахъ Россин къаьмнийн культурийн контексташкахъ нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх кхетам хила, нохчичо къоман синкхетам ларбеш хиларх а, кхиаран мур хала хиларх а, нохчийн поэзин маттах а кхетам хила;

- фольклоран а, литературин а текстан оздангаллин анализ йан хаарш хила, исбаъхъаллин текст йешархочунна вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, йаьржина историко-культурин коментареш а, эпизодан анализ йаран форматехъ шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жобпаш дала, исбаъхъаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуъхъалхитто а, шен пайдехъ хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахъа хаа, цуънан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 класс:

- проблематика къасто а, нохчин къоман оздангаллин идеалех болу кхетам кхиорхъама тайп-тайпана жанрийн а, муьрийн а говзариин эстетически шатайпаналлех кхета, исбаъхъаллин дешан материала тIехъ нохчийн къоман синкхетаман коьртачу культурийн а, оздангаллин а маьIнех кхета;

- Россин къаьмнийн культурийн контекстехъ нохчийн литературин а, культурийн а синьоздангаллин а, культурийн-оздангаллин а мехаллех кхеташ хила;

- исбаъхъаллин говзаран кепан а, чулацаман цхъаалла ойла йеш тIеэцар, шен йешархочун ассоциацийн тIегIа дIахIоттор, исбаъхъаллин текстан

эстетически анализ йан хаарш хила, исбаъхьаллин текст йаържина историко-культурин коментареш а, тайп-тайпанчу форматехь йаран форматехь шен тексташ а кхолла, исбаъхьаллин искусствон говзарш дуъхьалхитто а, ша а шен цIахь йеша говзариин гуо кхолла а, исбаъхьаллин литература йешаран перспективе йолу Iалашо къасто а;

- проектни-талламан гIуллакхалла кхочушдан, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 классан арахецархочунна хаьа:

1. Говзаран тема а, коьрта оила а, коьрта Iоттабаккхам а къасто (5-6 классаш);

2. Сюжет йухайийца, фабула йаккха, йухайийцаран тайп-тайпана гIирсех пайдаэца а (5-6 классаш), композицин башхаллаш билгалйаха а(6-7 классаш);

3. Персонажаш-турпалхойн амалийн сурт хIотто, церан дустаран башхаллаш йало (5-6 классаш), персонажийн система мах хадо (6-7 классаш);

4. Йаздархочун кхоллараллин амалца богу коьрта гайтаран-исбаъхьаллин гIирсаш лаха, церан исбаъхьаллин функцеш билгалйаха (6-7 классаш), йаздархочун меттан а, хотIан а башхаллаш къасто (8-9 классаш);

5. Исбаъхьаллин говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха (7-9 классаш);

6. Говзариин обздангаллин-философин а, йукьараллин-исторически а, эстетически а проблематикех гар кхето (8-9 классаш);

7. Говзаршкахь исбаъхьаллин элемента къасто а, царна йукьара уьйр гучайаккха а (5-7 классаш); тайп-тайпана жанрийн литературин говзариин анализ йан (8-9 классаш);

8. Турпалхошца а, хиламашца а йолу авторан йукьаметтиг билгалйаккха (хIора классехь шен тIегIане хьаьжжана);

9. Коьртачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца (хIора классехь – оцу классехь Iамийнчу терминех пайдаэца хаар);

10. Исбаъхьаллин говзаре йолу шен йукьаметтиг дIахаййта; шена хетачун аргументаци йан (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжана);

11. ХIиттийнчу хаттаршна шуьйра барта йа йозанан жоп дала (хIора классехь - шен тIегIане хьаьжжана), дешаран дискуссеш дIахаййта (7-9 классаш);

12. Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин тема леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжана);

13. Исбаъхъаллин литературин говзарш исбаъхъа йеша, говzare йолу шен йукъаметтиг а дІа а гойтуш (5-9 классаш);

14. Дешаран хаамийн хъаърмехъ оьшург лаха хаа (7-8 классаш) энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан (8-9 классаш), библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца (хІора классехъ – шен тІегІане хъаъжжина).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

5 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакьойн а, темийн а цѐраш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Деъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белгаш	
	Дакьа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	<p>Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша» «Тамашийна олхазар». «Кхо ваша а, саьрмик». «Добьшуш хилла кIант. «Барзо Iахарца мохк кьовсар».</p> <p>Малые жанры фольклора: пословицы, загадки. Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хIетал-металш.</p> <p>Нохчийн халкъан туьйранаш. Туьйранаш кхаа тобане декьар: Iер-дахаран, тамашийна, дийнатех лаьцна туьйранаш. Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша». Тамашийнчу туьйранин элементаш. Iер-дахаран темица догIу туьйра «Тамашена олхазар». Туьйранан йукьараллин мукьамаш. Миска нах а, элан тайпанан нах а дуьхь-дуьхьалхIиттор. «Борз а, Iахар а» - дийнатех лаьцна туьйра. ХIокху тайпана туьйранашкахь персонажаш йукьахь цѐйаххана персонаж цъьогал хуьлу. Цъьогал нохчийн туьйранашкахь шина агIор гойту. Цъьадолчу туьйранашкахь иза мекара, хIиллане экха, аьшпанча, хьесталург санна гахь а, ткъа кхечу туьйранашкахь - иза хьекъале, хIуманна кархдолуш тIах-аьлла дийнат ду. Ча а, Борз а, мелхо, - сонта, Iовдал, кIиллу ду.</p> <p>Дукхахьолахь, уьш цъьам-цъьамма Iехийна, кхерийна уьдуш йа дойбуш нисло. Лом а, Цѐкьалом а туьйранашкахь уггаре нуьцкъала дийнаташ санна гойту, цѐран вастехь къабста къиза Iазапхо. Цара олалла до массо а дийнаташна тIехь. Дийнатех лаьцначу туьйранашкахь аллегорича йалорца гойту адамиин</p>	11	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	<p>кхачамбацарш. Цу меттигашкахь дийнатийн леларех пайдаоьцу адамийн амалшкахь долу анташ, сиркхонаш Йорайохуш. Иштга йолчу говзаршкахь коьрта долчу декъана, юмор, ирони хуьлу.</p> <p>Литературин теори: фольклор, фантастикин элементаш, туьйранийн поэтика (терминаш ца йалош), туьйра жанр санна, туьйранийн тайпанаш, туьйранийн композици, дустарш, йухааларш, дАдолор, чаккхе, туьйранийн кульминаци, гипербола, эпитет, туьйранийн варианталла.</p>				
Дерриг:		11	0	1	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	<p>Литературин туьйранаш:</p> <p>Саидов Б. «Майра кІант Сулима» (дацдина). Хъанал кьинхъегам а, дикалла а, адамийн дахарехь оцу кхетамийн маьІна, хьолахойн саьхьаралла а, мекаралла а йемалйар. Туьйранехь йолчу догдикалла а, кьинхетам а, оьздангалла а хастор. Мусаев М.«Цен маьхьси» Хъекъал мекараллел а, сонталлел а лакхара хилар тІечІагІдар. Нахана даьккхинчу оьрна чу ша вужу. Цунах терра долчу оьрсийн туьйранца уьйр. Туьйранехь йолу юмор.</p> <p>Гацаев С. «Чкьоьрдиг» (дацдина).</p> <p>Халкъан васта буха тІехь кхоьллина туьйра. Чкьоьрдигаца жоьра-бабин кьийсам -дахар дуьхьа кьийсам. Жоьра-бабин тІехь баьккхина толам а, шена тІехь баьккхинарг а.</p> <p>Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маьІна. Туьйранехь цакхооран а, тешаме хиларан а тема. Туьйранан цхьайолчу персонажийн шех бІобулуш хиларан амал йемалйар. Сен ницкъ, майралла, догдикалла, оьздангалла, цхьогаллан хІилла, бирдолагийн шалхалла. Дикано вуо эшор.</p> <p>Литературин теори: Литературин туьйра. Халкъан туьйранах литературин туьйра къастар, фантастикин элементаш, гипербола, эпитет, туьйранийн варианталла, диалог, монолог, туьйранашкахь йолу оьздангаллин кепаш</p>	9	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	<p>XX бІешаран литература:</p> <p>Бадиев С. «Зайнди» (дийцар).</p> <p>Дийцарехь болу оьздангаллин кхетамаш, дийцаран сюжет а, вастийн система а.</p> <p>Мамакаев М. «Баппа» (дийцар).</p> <p>Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт.</p>	33	1	2	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

<p>Лаха-Невре I. Мамакаевн музей чу виртуальни экскурси йар. Мамакаев I. «Садаьржаш» (стихотворени). Сахилар гайтарехь йаздархочун говзалла. Сулаев M. «Ламанан хи» / « (стихотворени). Йаздархочун биографи. Жимачу а, боккхачу а Даймахке безам кхиор. Гайсултанов I. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» цӀе йолчу повеста йукъара кийсак). Теман шерийн трагеди. Нохчийн къоман исторически дӀадахнарг. Сулейманов A. «Борз йу угӀуш» / (стихотворени). Олхазаран-КӀотара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар. Шегахь нехан гӀуллакхе хьажаран гӀиллакх а, догдикалла кхиор. Саракаев X. «Баьпкан чкъуьйриг» / (дийцар). Йалтийн тӀалам бан безаран ойла тӀечӀагӀйар. Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». «Лаьттан дай» цӀе йолчу гулар йукъара). Даймахке а, Iаламе а безам кхиор. Поэтан исбаьхьаллин говзалла. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор). Ахмадов I. «Къонахалла» / (дийцар). Кхиазхочун амал дӀахӀоттар, ша шена тӀехь толам. Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» / « (стихотворени). Вовшашца кьинхетаме хиларе кхайкхам, Iаламо лучунна а, адаман кьинхьегамна а тӀалам бар, Кагерманов Д. «ДоттагӀалла» / (дийцар). Бераллехь дуьйна кхетош-кхиор оьшуш хилар. Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени). Iалам поэтан кхетамехь а, исбаьхьаллин гайтарехь а. Махмаев Ж. «Буьйсанан гӀулчаш» / (дийцар). Беран синдуьне. Кхиазхочун кхиарехь драматически момент а, мах боцу зедалар а. Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар). Диц ца лун шераш. Махкахдахаран сингаттаме суьрташ. Беран чохьарчу дуьненан гайтаран говзалла. Дикаев M. «Баьстенан аматаш (стихотворени). Iаламан хазалла. Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а (Iалам а, кьинхьегам а хастор). Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж. Ахмадов M. «Ушурма волчохь, хьошалгӀахь» (дийцар).</p>				
---	--	--	--	--

	Шайх Мансуран йуьхьшано нохчийн исторехь д'Алоцу меттиг Турпалхочун синъобздангаллин амат. Къинхетаман а, доглазаран а тема т'Амна а, машарна а дуьхьалх'оттор. Берий оьмарехула историн хиламаш йухаметтах'оттор. Говзаран самукъане д'Адолор.				
2.3	XXI бешаран литература: Рашидов Ш. Стихотворени «Нана-Нохчийчоь». Т'ом д'Абаьллачул т'Аьхьа Нохчийчоь меттах'оттор. Паланаш, йарташ йухаметтах'оттор. Республикин бахархойн сирла йахьаш. Т'екхуьу чкъор шен къоман синмехаллашна марздар. Стихотворенин ритм синъайъаме хьал гайтаран г'ирс санна. Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар). Аламан дуьне т'Алам беш йукъаметтиг латторан хьашт. Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт»/ (стихотворени). Адаман дахарехь ненан метган дешан, ненан метган къамелан хазалла. Хандешан кепийн шорталла. Ритмикин а, рифмин а башхалла. Литературин теори: ритм, рифма. Мусаев С.М. «Хъайбанан чам»/ (дийцар). Депортацехь нохчийн доьзалан халачу дахарх лаьцна дийцар. Бер доккха хилар. Берийн журнал «Стела'ад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар.	7	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		49	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М. Лермонтов «Кавказ» (гочйнарг Сулаев М.)	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. Жам'даран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	

8.2	Проект	2	2	0	
8.3	Контролни болх /Тестирувани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизиранни контролни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

6 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐреш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Нарт-орстхойн паччахь Наураз» / «Ницкъ болу Солса», «Гермачигара наьрташ», «Наьрт-аьрстхой кхерор». Исторехь баьхначу наха лелийнчу гӀуллакхех, историн хиламех лаьцна дийцарш. Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ). Наьрт-аьрстхойх лаьцна дийцарш. Халкъо наьрт-аьрстхойшца латтийна кьийсам. Латта къуьйсун къоман векалша наьрт-аьрстхойшца латтийна психологически а, хьекъале а кьийсам. Литературин теори: наьртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш.	7		1	https://desharkho.ru http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Дерриг:		7		1	
Дақъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	<p>Гайсултанов И. «Нийса кхиэл», «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня). Йукъараллин проблематика. Бакъдерг – лекха ду харцдолчул. Догцѐначу белхахочун хьекбал а, кхетам а.</p> <p>Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» / (басня). Баснийн дидактикин хьажам. Баснешкахь адаман синсакхталлаш Йорайахар. И. Гайсултановн, Х. Сатуевн, И. Крыловн. баснийн цхьатералла а, белла а. Баснийн сюжет. Мораль. Аллегори. Литературин теори: баснин жанр, аллегори, мораль. Баснин персонажаш.</p>	4		1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	<p>Ошаев Х. «Чайра» (дийцар). Шен Даймахках, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун безам.</p> <p>Литературин теори: литературин турпалхо.</p> <p>Мамакаев И. «Дагалецамаш». Поэтан Иаламе болу безам. Йоггур йолчу хазачу заманах лаьцна ойланаш, синхаамаш.</p> <p>Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар.</p> <p>Сулаев М. «КІанте» (стихотворени).</p> <p>Къоман Иадаташна тешаме хила. Сий, собар, дош лардар кхиор.</p>	7			https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	<p>Сайдуллаев Х. «Ненан бІаьрхиш» / (поэма). Даймохк ларбар – стеган деза декхар. Сийн а, ьшучун а проблема йеллар.</p> <p>КІентан а, ненан а доьналла.</p> <p>Эдилов Х. «Ненан безам» (стихотворени). Дахаре, Иаламе, нене болу поэтан безам.</p> <p>Саракаев Хь. «Ирсе бІаьрхиш» (дийцар).</p> <p>Ненан безаман ницкъ сийлахь хилар тІечІагІдар. Доьзалехь йолу йукъаметтигаш.</p>	8	1		https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	<p>Джунаидов А. «Белхи». (дийцар). Дийцарехь йаздина гойту цІа деш а, йалта гулдеш а иштта кхин дІа долчу гІуллакхашкахь белхи баран ламастан маьІна. Къинхьегаман а, вовшийн гІо даран а тема. Оьздангаллин категореш: догдикалла, къинхетам. ТІаьхьенийн уьйр.</p> <p>Литературин теори: Турпалхойн къамел даран башхалла. Сюжет (йуьхьанцара гайтар).</p>	5		1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Айдамиров А. «Вина мохк» Меската Айдамиров Абузаран цийнан музей чу виртуални экскурси йар. Шен Даймахках воккхаверан синхаам кхиор. Даймохк дарба хиларх тешар а, ирс а, Даймохк а цхъаьнадозуш ду. Литературин теори:: эпитет, метафора, инверси.				
2.5	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени). Галамах самукъадалар. Шен дай баьхначу латтах воккхаверан синхаам кхиор. Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» «(стихотворени). Шен махкахъ бохам хиллачарна лирически турпалхо гюьнна ван кийча хилар.	5			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	Окуев Ш. «Блаьсте» (стихотворени). Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поьтан синхаамаш. Литературин теори:: синедерзор, инверси. Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени). Ненан меттан маьІна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор. Дикаев М. «Сан бахам». (стихотворени). Дахаран маьІнех а, оьздангаллин мехаллех а, йуьхьшен синъоьздангаллин дІахІоттамехъ поэзин а, лиро-эпически эшарийн иллин а маьІнех а йолу поьтан ойланаш. Литературин теори:: метафора, исбаьхъа гайтаран гІирсаш.	7			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.7	Рашидов Ш. «Ломара цІе» (стихотворени). Дайн доттагІаллина а, ламасташна а тешаме хилар. Харжам баран бакъо. Мамакаев Э. «ХІорд» (стихотворени). Стихотворенин философин маьІна. Дахаран маьІнех лаьцна лирически турпалхочун ойланаш а, синхаамаш. А. Пушкинан а “К морю” стихотвореница Э. Мамакаевн стихотворени йустар. Махмаев Ж. «Іаьржачу баьпкан йуьхк». Дакаев С. «ТІамех ловзар” (стихотворени) Берийн ловзаран кепехъ а тІом цабезар. Машаре кхайкхар.	6		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.8	Бексултанов М. «Некълацар» / (дийцар). Тіекхууьчу чкъуро ламасташ дІатасар. Баккхийчеран а, къоначеран синъэкамалла. Къоман ламасташ лардарх а, лелорх а лаьцна къамел. Ахмадов М. «Телефон» (дийцар). Жимачу турпалхочун дахар а, дуьне а, доттагІчун гІо дан кийча хилар. Берийн а, баккхийчеран а йукъаметтигаллин	5			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	проблема.				
2.9	Мусаев С. «Даймахке боьду некъ». (дийцар). Даймехкан тема. Сахьийзар. Генарчу махкахь а шен орамаш бицбала йиш цахилар. Нехан мохк берийн бӀаьргашца. Деден а, ден а дийцарийн гӀоьнца ширачу замане экскурс йар, тӀекхуьучу чкъуран бакхийчаьрца йолу уьйр. Адамийн йукъара а, къаьмнийн а мехаллаш. Тайп-тайпана къаьмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог. Курумова С. «Шовданехъ». (дийцар). Халонаш эшор. Амалан къарцайалар, доьналла кхиор. КӀентан а, жӀалин а йукъахь долу доттагӀалла, тешам.	6	1		https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		53	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг». / (дийцар).	2			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. ЖамӀдаран таллар					
8.1	Сочинени	2		2	
8.2	Проект	2	2		
8.3	Контролни болх /Тестиrowани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизиrowанни контролни болх	1			
Дерриг:		6	3	4	
Программица сахьтийн барам					

7 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илли». «Сай» (халкъан илли). Турпала йурт ларйарх а, халкъан бӀахойх лаьцна турпалаллин илли. ГӀарабевлла бевзачу иллиалархоша олу иллига ладогӀар. Исторически факташ йустар. Эшаран коьрта мукъам гучабаккхар. Паччахъан заманера халачу а, сингаттамечу а дахарх лаьцна лирически эшарш. Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	0	0	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени). Пекхуьучу тӀаьхьенна весет. Пехъа-Мартана М. Мамакаевн цӀийнан музей чу виртуальни экскурси йар.	3	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган аз» / (стихотворени). Б. Саидовн поэзехь граждански мукъамаш. Даймакхана сатийсаран мукъамаш дӀакховдор. Ошаев Х. «Иччархо Абухъаьжа Идрисов» / (очерк).	6	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Сийлахь Даймехкан тѐман турпалхочун дагалецамаш а, бѐаьхаллин хьуьнарш а.				
2.3	Мамакаев I. «Берзан бекхам» / (стихотворени). Нана-берзан сахыйзар а, адамиин кьизаллина бекхам бар а.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Сулейманов А.. «Шуьнехь дош» / (стихотворени). Стихотворенехь ойла айбаран мукъамаш. Нехан дувьха шен са дадала кийча волчу лирически турпалхочун васт. Стихотворенин аллегорически маъІна. Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллеори, метафора.	4	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Гайсултанов У. «Болат-гІала йожар» / (дацдина). Ширачу заманахь ламанхойн луьра дахар гайтар. Зуламхошца а, мохкдІалецархошца а халкьо латтийна кьийсам. Историн уьйр. Литературин теори: историн повестан жанр.	5	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Айдамиров А. «МухІажарш» («Йѐха буйсанаш» романа йукъара кийсак). «МухІажарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а. Нохчийн литературехь Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам. Паччахьан Іедалан мекаралла, Іехийнчу мухІажаршкахь болу кьаьхьа бала. Меската А. Айдамировн цІийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Теория литературы: литературин турпалхо а, символ а.	5	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Арсанукаев Ш. «Иманах дузийта дегнаш». Дог цІандаран некъа воккху/йоккху доІанан синан ницкъ. Тѐмо беринчу махке сатийсар гайтар. Кибиев М. «Дош» (стихотворени); «Зов» (басня). Дашана гимн. Дешан маъІна: дашца сийсазвало/сийсазйало, дашца вазвало/йазйало. Баснин мораль. ХІиллано эшийна моттаргІа.	4	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Нунуев С.-Хь. «Юнус» (дийцар). Къинхетам, де доьхначунна гІо дар, дикалла. Джунаидов А. «ХІоььнаш»./ (дийцар). Нохчийн эвланан Іер-дахар гайтар. Къинхьегаман тема. Нохчийчохь а, баккхийчу нехан изсехь а Кавказан тѐман лараш. Баккхийчу нехан а, тѐкхуьчу тѐаьхьенан а уьйр. Литературин теори: Символ. Композици.	4	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	<p>С. Гацаев. «Дарц»/ (стихотворени). Поэтан поэзехь адам а, Иалам а. Дарц хьобкхучу йукъана йобІан символически васт. А.С. Пушкинан а поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар. Литературин теори: эпически и лиричеси. Кусаев І. «Амалехь диканиг» / (стихотворени). Къоман этнографин ламасташ. Беран дика амал кхиорехь ден-ненан меттиг.</p>	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукъамаш а. Пекхуьучу чкьурехь хила йеза оздангаллин мехаллаш. Халкъана а, Даймахкана а хьалха долу декхар. Литературин теори: автобиографин поэма.</p>	3	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени). Кхечу къоман векалшца машарехь, доттагІаллехь ваха / йаха кийча а, царна эшначохь гІоьнна ван / йан кийча волчу / йолчу йахь йолчу а, маьршачу а нохчичун васт. С. Дакаев. «Куйно хотту». Нохчийн дуьнегарехь холхазан куйнан маьІна. Ламасташ довзар.</p>	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>А. Шайхиев. «ЧагІо» (баллада). Баллада лиро-эпически жанр санна. Балладин оздангаллин пафос. Тешаме доттагІ – онда гІап. Дош делли – кхочушде. Литературин теори: балладин жанр.</p>	2	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>А. Бисултанов. «Хьайбахьахь йазийна байташ»» (стихотворени). Бехк-гуьнахь доцуш хІаллакбинчарна гимн. Даймахка цІабоьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а.</p>	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Амаев В-Хь. «Генарчу денон туьйра» (дийцар). Дайн ламасташна тешаме хилар. Ден доттагІчо 14 шо кхаьчначу кІантана шаьлта даларан маьІна а, цул тІахьа цунна тІедужуш долу жобпалла а. Декхарна тешаме хилар. Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)/ Доьзалан а, йуьхьшен кхиоран тема. Баккхийчеран а, кегийчеран а доладар. Вежаршна йукъара йукъаметтиг. Хьанала кьинхьегам.</p>	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Литературин теори: турпалхо-дийцархо, Композици.				
	С. Курумова. «Дохк» (кийсак). Даймехкан Иаламна а, лаьмнийн кьинхьегамхошна илли. Литературин теори: пейзаж гайтаран исбаьхьаллин Гирсаш Окуев Ш. «Сан хьоме Нохчийчоь». Даймахке безам. Патриотизман синхаам.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар). Тешамах, декхарх лаьцна дийцар. Сийлахь Даймехкан Теман фронта кхаа вешага хьожу йиша. Литературин теори: психологизм (дуьххьарлера кхетамаш). Чобьхара монолог. Дийцаран фольклоран мукьамаш.	3	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		56	2	4	
Даька 3. Кхечу кьаьмнийн литература					
3.1.	Пушкин А. С. «Иаьнан Гуьйре» (А. Сулеймановс гочийнарг). Альфонс Доде «Тпаьххьарлера урок» (дийцар). Хьехархо а, дешархо а. Беран чобьхара дуьне.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Раздел 8. Жамдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контролни болх /Тестирувани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизируванни контролни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахьтийн барам		68			

8 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѣраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла.				
1.1.	«Таймин Биболатан илли». «Эвтархойн Ахьмадах илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори. ГПарабевлачу иллиалархоша аларехъ иллешка ладогIар. Турпалаллин иллешкахъ къоман коьрта хиламаш гайтар, оздангалла чIагIйар, коьрта персонажийн турпала белхаш хастор, къоман мостагIашца болу къийсам, халкъашна йукъара доттагIалла гайтар. Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхалаш. Оьрсийн былинийн ритмикин-мукъамийн башхалла нохчийн эпосца йустар. Адамийн дахарехъ иллино дIалоцу меттиг.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	0	1	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	Бадиев С. «Олдам» (повесть). Коьртачу турпалхочух къахетаран тема. Турпалхочун чохъара сингаттам. Декачу олхазарх лаьцна дийцаран философин маъIна. Дийцаран идейн чулацам белларехъ цуьнан маъIна.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

2.2	<p>Мамакаев М. «Лаьмнийн дийцар»; «Пондар» (стихотворени). Лирически турпалхочун синхаамаш гайтар. Сулаев М. «Цавеза доттагI»; «Органан йистехь» (стихотворени). Нохчийн къоман Iадаташ: некъан а, шовданан а тIаламе йукъаметтиг а, доладар а. Са ца лобху гIуллакхаш. Обздангаллин декхар. Литературин теори: Композицин шатайпаналла, лирикин тематически а, жанрийн а шорталла. Пейзажан а, философин а лирика.</p>	5	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	<p>Сулейманов А. «Дог дохден це» (стихотворени); «Дахаран генаш»/ (поэма). Кхерчан йовхо, хьошалла. Поэмин лирически турпалхочун Даймахках, ламастех, сийх, доьналлех йолу ойланаш. Лирически турпалхочун догдикалла, адаман Iеса ойланаш цIанийн лаам хилар. Шайхиев I. «Дарцан буса» (стихотворение). ДоттагIаллин, вовшийн гIо даран, зеран, тешаман тема. Фольклоран тIелаткъам.</p>	5	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Арсанукаев Ш. «Тимуран тур», (драма). Йуккъерчу бIешарийн ламанхойн дахаран Iер-дахаран башхаллаш гайтар. Къоман маршо мехала йу массо хIуманел. Къоман маршонехъа кыйсам латточу турпалхойн васташ. Кхечу махкарчу дIалецархошца къызачу кыйсаман луьра суьрташ. Теория литературы: драмин жанр.</p>	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Хамидов I. «ДIа – коч, схъа – коч» / (дийцар). Нохчийн литературехь юмор. Адаман синсакхталлаш Iорадахаран говзалла. Литературин теори: юмор, сатира.</p>	4	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Ясаев М. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» («Хьоме йурт» повестан йукъара кийсак). Адамашна а, чIир эцаран Iадатана а йукъара ира дуьхь-дуьхьалкхетарш. Даймахке а, хьомечу йуьрте а сатийсар. Куьйгебахийтаран мах. Литературин теори: повестан жанр.</p>	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Яшуркаев С. «МаьрIаж-бодан тIехь кIайн хьоекх» / (дацдина). Спецпереселенцийн луьра а, сингаттаме а денош. Къоначу йобIан аматехь Даймехкан васт гайтаран маьIна. Халачу хьелашкахь коьртачу турпалхочун амал дIахIоттар. Турпалхочун а, Даймехкан а кхоллабийн уьйр.</p>	5	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Теория литературы: Метафора. Символ. Композици.				
	Абдулаев Л. «Маълхан каш» (поэма). Поэмехъ ширачу заманан гайтар. Кхечеран синош кЕлхбардохуш шен са дІадалар. Шайн йуъртахойн синош уьнах лардархъама, шайн дайн кхерч дІатесначу уьнхошна гимн.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Бексултанов М. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари»/ (дийцарш). Дешархойн дахар, церан йукъаметтигаш, турпалхойн чохъара дубне, оздангаллин кхетам.	4	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Бисултанов А. «ДегІаста»; «Халкъан илланчина» (стихотворени). Даймохк хестор. Машар, доьналла, майралла хастор. Халкъан илли, халкъан иллиалархо, къонах – халкъан дахарехъ церан маъІна. Гацаев С. «Кавказ» (стихотворени). Даймехкан безам гайтарехъ вастийн шатайпаналла. «БІаьстенца къамел» (поэзи). Пейзажан лирика. Іаламан а, адаман уьйр. Хасбулатов Я. «Дош» /; «Стаг хилла ваьллахъ хьо ара». Дешан ницкъах а, маъІнех а оздангаллин категорех санна. Литературин теори: метафора, васт.	6	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	М. Ахмадов «Лаьтта тІехъ лаьмнаш а хІиттош» (повесть). Ахмадов Мусан говзарийн коьрта проблемаш, теманаш, турпалхой. Ахмадов Мусан кхолларалле хъажар: дайн Іадаташна а, вайзаманан лехамашна а йукъара Іоттабакхам, чолхечу дахаран галморзахаллаш, адаман йукъара эхъ-бехк дІадалар, Іадаташ ларцадар, къоман Іадаташка лерам цахилар – къоман бохам бу, йаздархочун кхайкхам: оздангаллех ца духуш, дахаран халонех чекхдовлар. «Лаьтта тІехъ лаьмнаш а хІиттош» цІе йолчу повестан чулацам а, исбаьхьаллин башхаллаш а. Ахмадов Мусан прозин исбаьхьаллин башхаллаш. Литературин теори: повестан жанр, символ.	3	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Сатуев Х. «Нашха» (поэма). XX бІешаран йуххъехъ Нохчийчуьра исторически хиламаш. Деникинцашца къийсам латтош вовшийн гІо дар а, турпалалла а.	3	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-

	Литературин теори: повесть, символ.				tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Классал арахъара дешар.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		55	2	4	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Ладо Авалиани. «Хъаькхна буц». Машар а, адамалла а, адамийн дахарехъ церан мах а. Багратионан къонахалла, нохчийн тIемалоша лелийна сийлахъ гIиллакх.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		3	0	0	
Дакъа 8. ЖамIдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контрольни болх /Тестиrowани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизиrowанни контрольни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

9 КЛАСС (66 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѣраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	Турпалаллин иллеш «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли». «Аьккхийн Жанхотан илли». «Таркхойн кѣнтан, Жерочун кѣнтан, Жумин Акхтулин илли». Туьйранаш «Чингиз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а». Шира дийцарш, аларш. Шира дийцарш «Къиза Іадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда» Кицанаш, хІетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хъажар).	10	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10	0	1	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	1. Дудаев, М. Сальмурзаев, А. Нажаев, Ш. Айсханов нохчийн литературин бухбиллархой - йаздархойн кхолларалла. Поэзига, прозига хъажар.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Айсханов Ш. «Мало-хало (дийцар). Къинхъегам малонна дуюхъ-дуюхъалхІоттор. Хъанал къахъегар кхиор а, Іер-дахаран ойла йар. Литературин теори: беламе дийцаран жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

2.3	С. Бадиев. «Бешто» (повесть). Йукъараллин Йер-дахар а, гИллакхаш а. Ирча кхоллам. Повестан обдангаллин аспект. Хъарам-хъанал ца къастош хъал-бахам гулдар Йорадакхар. Литературин теори: повестан жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Мамакаев I. «Дерриге а тIамна»; «Даймехкан тIом болчохъ» (стихотворенеш); «Турпалчу танкистан доьзал» (очерк). Мамакаев М. «И йоблхуш яц»; «Киллочунна» (стихотворенеш). Сулаев М. «Говтта»; «Малх тоьлур бу» (стихотворенеш); Эдилов Х. «Суьрте»; «Кавказан аьрзу»; «Темало – хьуна» (стихотворенеш). Гадаев М. «Даймехкан льомашка»; «ДоттагIашка». Турпалалла. ДоттагIалла. Мамакаев I. «Кавказан латта»; «ЙоIе»; «Даге»; «Сайн кIанте» (стихотворенеш); «Нохчийн лаьмнашкахъ» (поэма). Поэтан кхоллараллехъ Даймехкан а, хьомечу Iаламан а васташ. Лирически турпалхочун Даймахке болу безам, цуьнан дахаран Iалашо - иза халкъе болу чIогIа безам, цунна гIуллакх дар. Йукъараллин дахарехъ а, поэзин дIахIоттамехъ поэтан Iалашо, «Нохчийн лаьмнашкахъ» поэма йешар а, йийцаре йар а. Персонажийн синцIеналла. Къоман ламасташ лелор а, коьртачу персонажийн бохаме кхоллам. ДогцIеначу безамна а, халкъан чIирьэцаран къызачу Iадатана а йукъара контраст. «Кегийчу нехан декъазчу безаман трагизм муьлхарниг йу» бохучу хаттарна жоп лахар. Поэмехъ лирически а, трагически а дерг. Стихан а, меттан а башхалаш. Литературин теори: лирически а, эпически а поэма.	16	1	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.5	М. Сулаев. «Сай»; «Сох муха эр ду адам»; «ДоIа» (стихотворенеш), «Лаьмнаша ца дицдо» (романа йукъара дакъош). 1940-1960 шерашкахъ, къоман дахаран уггар халачу муьрашкахъ адабийн кхолламаш. Дена а, йобIаршна а йукъара йукъаметтигаш. Къоман ламасташ лардар а, керлачу Iадаташца даха лаар а. Товсолтан кхолламан трагизм. Романа коьртачу персонажийн кхолламашкахъ сингаттаме мукъамаш. Литературин теори: романа жанр.	7	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	Хамидов I.-Хь. «Лийрбоцурш. / (стихашкахъ драма). Фашистийн мехкашдIалецархошна дубьхал къийсам латтош, Даймохк ларбан дIахIиттинчу советски салтийн турпалалла а, доьналла а. Тайп-тайпана къаьмнийн векалша йукъахъ -советски салташна йукъахъ долу доттагIалла.	5	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Драмин васташ кхолларан гирсаш. Драмехь мостагичун амат. Советски Темалойн а, мостагийн а васташ кхолларехь драматурган говзалла. Литературин теори: драмин жанр.				
2.7	Гацаев С. «Буйса хаза, буйса тийна»; «Блаьсте кхечи»; «Хай, йоI, делхьа, собарде» (стихотворенеш). Пейзажан лирика. Адамах а, Иаламах а лаьцна поэтан ойланаш. Адаман са а, Иаламан дуьне а. Лирически турпалхочун синан хьал гойту Иаламан суьрташ. Хиламан хЮра мIаьргонан хазалла гайтарехь поэтан говзалла.	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.8	Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш». Йуьхьшен кхолларехь халкъан поэзин меттиг, чохьарчу дуьненна а, обздангаллин хьежамашна а бен теIаткъам. Литературин теори: Литературехь фольклоран ламасташ. «Буйса йу беттасе». Буйсанан Иаламан хазалла. Пейзажан лирика.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Талхадов Х. «Шийла дарц цIевзинчохь». Майраллех, доьналлех, нийсо лахарх, дахаре болчу безамах лаьцна. Литературин теори: эпитет, символ. «Сан ненан маттахь ас йазйо». Ненан мотт хааран а, ларбаран а ладамалла, цуьнга болу безам.	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.9	Гайтукаева Б.«Зама», («Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цIийнах йара»). Тебогичу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а. Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		48	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М.Ю. Лермонтов «Валерик» (поэма). Том а, машар а. Том цабезар.	2		0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. ЖамIдаран таллар					

8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контролни болх /Тестиrovани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизованни контролни болх	1			
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		66			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

5 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (11 с. + 1 с.)					
1.	Халкъан барта кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
2.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша»	1	0	0		www.urok95.ru .
3.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша» тӀечӀагӀдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
4.	Нохчийн халкъан туьйра «Тамашийна олхазар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
5.	Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша а, саьрмик»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.	Нохчийн халкъан туьйра «Добьшуш хилла кӀант»	1	0	0		www.urok95.ru .
7.	Нохчийн халкъан туьйра «Добьшуш хилла кӀант» тӀечӀагӀдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
8.	Нохчийн халкъан туьйра «Барзо Ӏахарца мохк кьовсар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
9.	Классал арахьара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
10.	Фольклоран кегий жанраш: кицанаш	1	0	0		www.urok95.ru .
11.	Фольклоран кегий жанраш: хӀетал-металш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
12.	Проект “Мохьмад Мамакаевн кхоллараллин некъ”	1	0	1		https://desharkho.ru/

	Нохчийн йаздархойн говзарш Литературин туьйранаш (9 с.+1 с.)					
13.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима».	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
14.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима» туьйра. Туьйранан турпалхой	1	0	0		www.urok95.ru .
15.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима» туьйра. Сулимин хьубнарш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
16.	Мусаев М. «Цен маьхьси» – дийнатех лаьцна туьйра. Лобман овра	1	0	0		https://desharkho.ru/
17.	Мусаев М. «Цен маьхьси» туьйра. Бекхам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	Гацаев С. «Чкьобрдиг» туьйра. Коьрта турпалхо	1	0	0		www.urok95.ru .
19.	Гацаев С. «Чкьобрдиг» туьйра. Чкьобрдиган толамаш.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
20.	Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маьІна	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	<i>Классал араьхара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
22.	Бадугев С.С. дахар, кхолларалла. «Зайнди» дийцар. Турпалхойн васташ	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
	XX бІешаран литература – (33 с.+ 3 с.)					
23.	Бадугев С.С. «Зайнди» дийцар. Коьрта маьІна	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Сочинени «Зайндин кхоллам»	1	0	0		www.urok95.ru .
25.	Мамакаев М.А. дахар, кхолларалла. «Баппа» дийцар. Ши некьахо	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26.	Мамакаев М.А. «Баппа» дийцар. Нийсо харционал толар.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
27.	жанр, сюжет, васт.	1	0	0		https://desharkho.ru/

28.	Эхшеран тест	1	1	0		www. urok95/ru.
29.	Мамакаев I.Ш. дахар, кхолларалла. «Садаържаш» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
30.	I. Мамакаевн музей (виртуальни экскурси)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
31.	Сулаев M.A. дахар, кхолларалла. «Ламанан хи» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
32.	Гайсултанов I.Э. дахар, кхолларалла. «Кегий йийсарш» – повестан дакъа. Ши доттагI	1	0	0		www. urok95/ru.
33.	Гайсултанов I.Э. «Кегий йийсарш». Iалин кхоллам	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
34.	Олхазаран-Кютара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
35.	Сулейманов Ахьмадан «Борз йу углуш» стихотворени.	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	Саракаев Хь. «Баьпкан чкьуьйриг» дийцар	1	0	0		www. urok95/ru.
37.	«Баьпкан чкьуьйриг» дийцарх лаьцна.	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
38.	Сочинени «ХIунда бан беза баьпкан кхоам»	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
39.	Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре» стихотворени. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор)	1	0	0		https://desharkho.ru/
40.	Классал арахьара дешар	1	0	0		www. urok95/ru.
41.	Ахмадов I. «Кьонахалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
42.	Ахмадов I. «Кьонахалла» (дийцар). Кхиазхочун амал дахIоттар, ша шена тIехь толам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
43.	Дийцар, суртхIоттор, ойлайар	1	0	0		https://desharkho.ru/
44.	Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» (стихотворени)	1	0	0		www. urok95/ru.

45.	Кагерманов Д. «ДоттагАалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
46.	Кагерманов Д. «ДоттагАалла» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
47.	Сатуев Хь. «Лаьмнийн кьоналла» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
48.	Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш» (дийцар). Беран синдуйне	1	0	0		www.urok95.ru.
49.	Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
50.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
51.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар). Беран чобьхарчу дуйненан гайтаран говзалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
52.	Дикаев М. «Блаьстенан аматаш (стихотворени). Иаламан хазалла	1	0	0		www.urok95.ru.
53.	Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54.	Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
55.	Литературин теори: дийцаран	1	0	1		https://desharkho.ru/
56.	Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалгIахь» (дийцар)	1	0	0		www.urok95.ru.
57.	Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалгIахь» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58.	Берийн журнал «СтелаАад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	XXI бешаран литература – (7 с.+1 с.)					
59.	Рашидов Ш. стихотворени «Нана-Нохчийчобь»	1	0	0		www.urok95.ru.
60.	Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Хатуев Iабдул-Хьамидан «Аьрзунан илии» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	(стихотворени)					
63.	Мусаев С.М. «Хъайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Мусаев С.М. «Хъайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		www.urok95.ru .
65.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.)	1	0	0		www.urok95.ru .
68.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.). ЖамДаран урок	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

Ш

7 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
2.	«Сай» (халкъан илли)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.	Турпала йурт ларйарх а, халкъан бӀаьхойх а лаяцна турпалаллин илли	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
4.	Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	1	0	0		https://desharkho.ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (56 с. +6 с)					
5.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

6.	Текхуьчу тӀаьхьенна весет	1	0	0		https://desharkho.ru/
7.	Техьа-Мартана М. Мамакаевн цийнан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Проект	1	0	1		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9.	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган аз» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Б. Саидовн поьзехь граждански мукьамаш. Даймахкана сатийсаран мукьамаш дӀакховдор	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11.	Ошаев Х. «Иччархо Абухьаьжа Идрисов» (очерк)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
12.	Сийлахь Даймехкан тӀеман турпалхочун дагалецамаш а, бӀаьхаллин хьуьнарш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
13.	Сочинени	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
14.	<i>Классал араьхара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
15.	Мамакаев I. «Берзан бекхам» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Нана-берзан сахьийзар а, адамийн кьизаллина бекхам бар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
17.	Сулейманов А. «Шуьнехь дош» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	Стихотворенехь ойла айьаран мукьамаш. Нехан дуьхьа шен са дӀадала кийча волчу лирически турпалхочун васт.	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Стихотворенин аллегорически маъна	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
20.	<i>Классал араьхара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
21.	Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллеги, метафора	1	0	0		https://desharkho.ru/
22.	Гайсултанов У. «Болат-гӀала йожар» / (дацдина).	1	0	0		https://desharkho.ru/

23.	Ширачу заманахь ламанхойн луъра дахар гайтар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
24.	Зуламхошца а, мохкДалецархошца а халкъо латтийна кыйсам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
25.	Халкъийн цхьаалла-вайн ницкъ. Кхечу къаьмнашца нохчаша гергарло латтадар	1	0	0		https://desharkho.ru/
26.	Историн уьйр. Литературин теори: историн повестан жанр	1	0	0		https://desharkho.ru/
27.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
28.	Тестиrovани	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29.	Айдамиров А. «МухАжарш» («Йеха буьйсана» романа йукъара кийсак)	1	0	0		https://desharkho.ru/
30.	«МухАжарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
31.	Нохчийн литературехь Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
32.	XIX бешарахь нохчийн халкъ Хонкара дIакхалхар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
33.	Проект	1	0	1		
34.	Литературин теори: литературин турпалхо а, символ а	1	0	0		https://desharkho.ru/
35.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
36.	Арсанукаев Ш. «Ийманах дузийта дегнаш»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
37.	Дог цIандаран некъа воккху/йоккху доIанан синан ницкъ	1	0	0		https://desharkho.ru/
38.	Кибиев М. «Дош» (стихотворени), «Зов» (басня)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39.	Баснин мораль. ХIиллано эшийна моттаргIа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40.	Нунуев С.-Хь. «Юнус» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/

41.	Джунаидов А. «ХЮььнаш» (дийцар)	1	0	0	https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
42.	Нохчийн эвланан Йер-дахар гайтар	1	0	0	http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
43.	Литературин теори: символ, композици	1	0	0	https://desharkho.ru/
44.	С. Гацаев. «Дарц» (стихотворени). Поэтан поэзехь адам а, Иалам а	1	0	0	https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
45.	Пушкинан поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар	1	0	0	http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
46.	Кусаев I. «Амалехь диканиг» (стихотворени)	1	0	0	https://desharkho.ru/
47.	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукьамаш а	1	0	0	https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
48.	Литературин теори: автобиографин поэма	1	0	0	http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
49.	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени)	1	0	0	https://desharkho.ru/
50.	С. Дакаев. «Куйно хотту»	1	0	0	https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
51.	А. Шайхиев. «ЧагЮ» (баллада)	1	0	0	http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
52.	Литературин теори: балладин жанр	1	0	0	https://desharkho.ru/
53.	Сочинени	1	0	1	https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
54.	А. Бисултанов. «Хьайбахахь йазийна байташ»» (стихотворени)	1	0	0	http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
55.	Даймахка цIабоьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а	1	0	0	https://desharkho.ru/
56.	Амаев В-Хь. «Генарчу денойн туьйра» (дийцар)	1	0	0	https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
57.	Дайн ламасташна тешаме хилар	1	0	0	http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
58.	Декхарна тешаме хилар	1	0	0	https://desharkho.ru/
59.	Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)	1	0	0	https://ps95.ru/ dikdosham/ru/

60.	С. Курумова. «Дохк» (кийсак)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Литературин теори: пейзаж гайтаран исбаъхъаллин гирсаиш	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Окуев Ш. «Сан хъоме Нохчийчъ»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
63.	Даймахке безам. Патриотизман синхаам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
64.	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
65.	Тешамах, декхарх лаьцна дийцар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	Пушкин А. С. «Аьнан Гуьйре» (А. Сулеймановс гочйнарг)	1	0	0		https://desharkho.ru/
68.	Альфонс Доде «Тяьххьарлера урок» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

8 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Таймин Биболатан илли»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
2.	«Таймин Биболатан илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори	1	0	0		www.desharkho.ru
3.	«Эвтархойн Ахьмадах илли»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
4.	«Эвтархойн Ахьмадах илли». Иллин чулацам, композици, исбаъхъаллин башхаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	Нохчийн йаздархойн говзарш (55 с. + 6 с.)					
5.	Бадуев С.С. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
6.	Бадуев С.С. «Олдам» дийцаран коьрта турпалхой	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
7.	Бадуев С.С. «Олдам» дийцар. Олдаман сингаттам	1	0	0		www. desharkho.ru
8.	Бадуев С.С. «Олдам» дийцар. Дийцаран идейн чулацам белларехъ цуьнан маьІна	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
9.	Мамакаев М.А. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
10.	Мамакаев М.А. «Лаьмнийн дийцар» стихотворени	1	0	0		www. desharkho.ru
11.	Мамакаев М.А. «Пондар» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
12.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ца вевза доттагІ» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
13.	Проект.	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
14.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Органан йистехъ» стихотворени	1	0	0		www. desharkho.ru
15.	Классал араьара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
16.	Сулейманов А. С. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Дог дохден цІе» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
17.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		www. desharkho.ru
18.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
19.	Шайхиев І.Х. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Дарцан буса» поэма. Ден хьехар	1	0	0		www. desharkho.ru
20.	Шайхиев І.Х. «Дарцан буса»	1	0	0		http://ps95.ru/

	поэма. Бакъволу доттагI					nohchiyn-tezaurus/
21.	Сочинени	1	0	1		
22.	Арсанукаев Ш.А. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
23.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Тимуран бЮ	1	0	0		www. desharkho.ru
24.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Айтамиран или	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
25.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Ламанхойн васташ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
26.	Хамидов I-Хь.Х. дахар, кхолларалла	1	0	0		www. desharkho.ru
27.	Хамидов I-Хь.Х. «Диа-коч, схьа- коч» дийцар. Хьаша ларар	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
28.	Хамидов I-Хь.Х. «Диа-коч, схьа- коч» дийцар. Хьаша ларар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
29.	Литературин теори: юмор, сатира	1	0	0		www. desharkho.ru
30.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
31.	Ясаев М.Д. дахар, кхолларалла. «Хьоме йурт» повесть. Хийрачу махкахь	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
32.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Вежарийн кьинхетам	1	0	0		www. desharkho.ru
33.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Джанхотан васт	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
34.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт» повестан чулацам планаца бийцаре бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
35.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
36.	Яшуркаев С.С. дахар, кхолларалла	1	0	0		www. desharkho.ru
37.	Яшуркаев С.С. «МаьрКаж- бодан гIехь кIайн хьобкх». Мадас арабаьккхина некъ	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/

38.	Яшуркаев С.С. «МаъркIаж-бодан гIехъ кIайн хьобкх». Воккхачу стеган хьехам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39.	Яшуркаев С.С. «МаъркIаж-бодан гIехъ кIайн хьобкх». Жовзанан васт	1	0	0		www. desharkho.ru
40.	Яшуркаев С.С. «МаъркIаж-бодан гIехъ кIайн хьобкх». Символах кхетам балар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
41.	Тестировани	1	1	0		www. desharkho.ru
42.	Абдулаев Л.Ш. дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
43.	Абдулаев Л.Ш. «Маълхан каш» поэма. Коьрта турпалхо	1	0	0		www. desharkho.ru
44.	Абдулаев Л.Ш. «Маълхан каш» поэма. Пхьеро бина сацам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
45.	Абдулаев Л.Ш. «Маълхан каш» поэма. Поэмехъ ширачу заманан дахар гайтар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
46.	Классал арахьара дешар	1	0	0		www. desharkho.ru
47.	Бексултанов М.Э. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
48.	Бексултанов М.Э. «Дика ду хьо волуш»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
49.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцаран турпалхой	1	0	0		www. desharkho.ru
50.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцар. Артуран дехар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
51.	Бисултанов А.Д. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «ДегIаста» стихотворени. Нохчийн къоман синмехаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
52.	Бисултанов А.Д. «Халкъан илланчина» стихотворенин маъIна	1	0	0		www. desharkho.ru
53.	Гацаев С.А. дахар, кхолларалла.	1	0	0		http://ps95.ru/

	«Кавказ» стихотворени. Иаламан сурт					nohchiyn-tezaurus/
54.	Гацаев С.А. «Бѡаьстенца къамел» стихотворени. Бѡаьстенан хазалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
55.	Хасбулатов Я.И. дахар, кхолларалла. «Дош» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
56.	Хасбулатов Я.И. «Стаг хила ваьллекъ хьо ара...» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
57.	Ахмадов М.М. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Лѡаьтта тѡехъ лаьмнаш а хѡиттош» повесть. Ибрахѡим-хьѡаьжа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58.	Ахмадов М.М. «Лѡаьтта тѡехъ лаьмнаш а хѡиттош» повесть. Хьѡаша ларар. Пом	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
59.	Ахмадов М.М. «Лѡаьтта тѡехъ лаьмнаш а хѡиттош» повесть. Данин бѡаьхаллин хьѡуьнарш. Повестан турпалхойн васташ	1	0	0		www.desharkho.ru
60.	Проект	1	0	1		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Сатуев Хь.Д. дахар, кхолларалла. «Нашхахь» поэма. Датесна юрт	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
62.	Сатуев Хь.Д. «Нашхахь» поэмин маьѡна	1	0	0		www.desharkho.ru
63.	Сатуев Хь.Д. «Нашхахь» поэмин а, Умхаев Хь.С. «Нашха» стихотворенин а исбаьхьаллин башхалаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
64.	Классал арахьара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
65.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		www.desharkho.ru
	Кхечу къаьмнийн литература (3 с.)					
66.	Ладо Авалиани дахар,	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	кхолларалла					
67.	Ладо Авалиани «Хъаькхна буц» дийцар	1	0	0		www. desharkho.ru
68.	Ладо Авалиани «Хъаькхна буц» дийцар. ЖамІдар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

9 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (10 с. + 1 с.)					
1.	Нохчийн халкъан барта кхолларалла а, цуьнан жанраш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
2.	Турпалаллин иллеш. «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
3.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
4.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
5.	«Таркхойн кІентан, Жерочун кІентан, Жумин Акхтулин илли»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
6.	Туйранаш, шира дийцарш, аларш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
7.	Туйранаш «ЧингІаз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Шира дийцарш «Къиза Іадат», «Шатойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда»	1	0	0		https://desharkho.ru/
9.	Кицанаш, хІетал-металш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Назма/Динан поэзин жанр (жанрашка хъажар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11.	Проект	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (48 с. + 5 с.)					

12.	І. Дудаевн, М. Сальмурзаевн кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
13.	І. Нажаевн, Ш. Айсхановн кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
14.	Ш. Айсханов «Мало-хало» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
15.	Хъанал къахъегар кхиор а, Гер- дахаран ойла йар	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Литературин теори: беламе дийцаран жанр	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
17.	С. Бадиев. «Бешто» (повесть)	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
18.	С. Бадиев. «Бешто» (повесть)	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Литературин теори: повестан жанр	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
20.	І. Мамакаев. «Дерриг а тІамна», «Даймехкан тІом болчохъ» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	І. Мамакаев. «Турпалчу танкистан доьзал» очерк	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
22.	М. Мамакаев. «И йоблхуш йац», «Киллочунна» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
23.	М. Сулаев. «Повтга», «Малх тоьлур бу» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Х. Эдилов. «Суьрте», «Кавказан аьрзу» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
25.	Х. Эдилов. «Темало – хъуна» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
26.	Гадаев М. «Даймехкан лоьмашка», «Доттагашка» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
27.	Сочинени «ПКЭ-н кепехъ «Тешаман мехалла»	1	0	1		https://desharkho.ru/
28.	Классал арахъара дешар	1	0	0		https://desharkho.ru/
29.	І. Мамакаев. «Кавказан латга», «ЙоІе» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
30.	І. Мамакаев. «Даге» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/

31.	Г. Мамакаев. «Сайн кГанте» стихотворени	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
32.	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Поэма йешар а, йийцаре йар а	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
33.	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Персонажийн синцГеналла	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
34.	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Поэмехь лирически а, трагически а дерг	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
35.	Литературин теори: лирически а, эпически а поэма	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	<i>Классал арахьара дешар</i>	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
37.	Тестировани	1	1	0		
38.	М. Сулаев. «Сай» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
39.	М. Сулаев. Сох муха эр ду адам» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
40.	М. Сулаев. «ДоГа» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
41.	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош). Дена а, добзална а йукъара йукъаметтигаш	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
42.	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца дицдо» Тавсолтин кхолламан трагизм	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
43.	М. Сулаевн роман «Лаьмнаша ца дицдо» романехь кегийрхойн васташ	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
44.	Литературин теори: романан жанр	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
45.	СочинениПКЭ-н кепехь «кьинхетама стаг»	1	0	1		https://desharkho.ru/

46.	І.-Хь. Хамидовн дахаран кхоллараллин некъ	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
47.	І.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» стихашкахъ драма. Советски салтийн турпалалла а, доьналла а	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
48.	І.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмин васташ кхолларан гИрсаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
49.	І.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмехъ мостагІчун амат	1	0	1		https://desharkho.ru/
50.	Литературин теори: драмин жанр	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
51.	Проект	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
52.	С. Гацаев. «Буйса хаза, буйса тийна», «Блаьсте кхечи»	1	0	0		https://desharkho.ru/
53.	С. Гацаев «ХІай, йоІ, делхъа, собар де»	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
54.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
55.	Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
56.	Р. Супаев. «Буйса йу беттасе» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
57.	Х. Талхадов. «Шийла дарц цІевзинчохъ» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
58.	Х. Талхадов. «Сан ненан маттахъ ас йазйо» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
59.	Литературин теори: эпитет, символ	1	0	0		http://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
60.	Гайтукаева Б.«Зама» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
61.	Гайтукаева Б. «Хъан цІийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хъан цІийнах йара». ТебогІучу	1	0	0		https://desharkho.ru/

	бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а.					
62.	Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
63.	<i>Классал арахьара дешар</i>	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
65.	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
66.	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	2	4		

Хьехаран-методикин латтор Хьехаран-методикин гIо-Гамат

Арсанукаев А. М. Эдилов С. Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан Гамат. – Собыла-ГIала, 2019.

Ахмадов М.М., Алиева З.Л-А. Нохчийн литература. 8-чу классана учебник-хрестомати. – Собыла-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 5-чу классана учебник-хрестомати. – Собыла-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 6-чу классана учебник-хрестомати. – Собыла-ГIала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 7-чу классана учебник-хрестомати. – Собыла-ГIала, - 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан хрестомати. – Собыла-ГIала: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2019.

Илманан литература

Арсанукаев А.М. Язык, литература, школа. – Грозный, 2010. – 315 с.

Гайтукаев К. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный, 1989. – 223 с.

Далгат У.Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1981. – 303 с.

Джамбеков О.А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен илли. – Майкоп, 2008. – 230 с.

Джамбекова Т.Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп, 2010. – 236 с.

Довлеткиреева Л.М. Современная чеченская военная проза: историко-культурный аспект, жанровый состав, поэтика. – Грозный, 2010. – 250 с.

Егорова Л.П. Актуальные проблемы литературного кавказоведения // Художественная литература и Кавказ. – Сочи, 2006. – 12-21 с.

Завриев М. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный, 1988. – 66 с.

Ибрагимов Л.М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный, 2012. – 167 с.

Ильясов Л. Культура чеченского народа. – М., 2009. – 264 с.

- Инаркаева С.И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп, 1999. – 218 с.
- Индербаяев Г.В. Роль художественного конфликта в становлении, развитии и современном состоянии чеченской драматургии. – Майкоп, 2009. – 217 с.
- Индербаяев Г.В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный, 2003.
- Исмаилова М.В. Проблема традиций и жанровые разновидности в чеченском романе 80-90-х гг. XX в. – Майкоп, 2007. – 215 с.
- Туркаев Х.В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 312 с.
- Туркаев Х.В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1973. – 162 с.
- Туркаев Х.В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературах). – Грозный, 1987. – 240 с.
- Юсупова Х.В. Жанр повести в чеченской и ингушской литературах: становлении и развитие (20-30-е гг.). – М., 2000. – 215 с.

Методикин литература

- Айдамирова М.А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный, 2018.
- Арсанукаев А.М. Школехь исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного произведения в школе). – Грозный, 2018.
- Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный, 1987. – 188 с.
- Джамбеков О.А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2018.
- Джамбеков О.А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2017.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 5 класса. - АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 класса. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 7 класса – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018.
- Эдилов С.Э. Сочинени йазъян Iамор. Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018. - 159 стр.
- Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие / Под ред. Г.М. Гогеберидзе. – Ставрополь, 2004. – 292 с.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 кл. – Грозный, 2016.
- Мунаев И.Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен или. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М., 1981. – 215 с.
- Мусукаева А.Х. Северокавказский роман: художественная и этнокультурная типология. – Нальчик, 1993. – 192 с.
- Яндарбиев Х.Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный, 2017.

Дошамаш, справочникаш

- Арсанукаев А.М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. – Грозный, 2012.
- Арсанукаев А.М. Нохчийн литературин Илманан терминийн лугІат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный, 2010.
- Вагапов А.Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный, 2020.
- Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный, 2005. – 128 с.
- Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. / Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный, 2010. №1. С. 161-167.
- Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный, 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсийн латтор

- www.desharkho.ru – Чеченская электронная школа.
- ps95.ru/dikdosham/ - Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь.
- www.urok95.ru.

Йуххедиллар

Урокашна араьарчу мероприятийн рекомендацйина ларам «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешаран» предметан чулацаман хьесап а деш, урокашна араьарчу гуллакхаллина лерина сахьташ билгалдоху дешаран вовшахтохараллица. Карарчу программо тидаме оьцу дешархойн урокашна араьара гуллакхалла. «Ненан меттан (нохчийн) литературин» предметан чулацамца доьзна урокашна араьара гуллакхалла кхочушдан лерина йу Нохчийн Республикин йуьхьанцарчу классийн дешархойн амале хьаьжжана а, кьоман а, этнокультурин а башхаллашка хьаьжжана. Урокашна араьарчу гуллакхалла хьажийна ду дешархойн культурин-кхоллараллин гуллакхалла, церан синьобьздангалла кхио а, оьздангаллин нийса харжам бан похІма кхио.

Класс	Мероприятиин формат	Тема	Дешархойн гуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла
5	Конкурс	Туйьранийн уггаре тоьллачу йешархочун конкурс.	Говзаран исбаьхьа йешар. Текстан ладогІар. Туйьранан иллюстраци. Педехкарш кхочушдар. Йийцаре йар, хетарш дуйьцуш дагадовлар.
5	Викторина	Нохчийн халкъан барта кхолларалла.	Викторинехь дакъалацар. Педехкарш кхочушдар. Хаттаршна жопаш лахар. Хетарш дуйьцуш дагадовлар. ЖамІаш дийцаре дар.
5	Горга стол	Нохчийн поьтех лаьцна суна хІун хаьа?	Кьамелехь дакъалацар. Хаттаршна жопаш лахар. Темаца догІу хаттарш кечдар. Хетарш дуйьцуш дагадовлар. Барта хаам. Йешарна кечам бар.

5	Проектин Гуллакхалла (Дайшна-наношна а, берашна а дезаде)	Суна дукхайеза киншка.	Барта хаам. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проектин болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Проект тГечIагIйар.
6	Къамел	Зама а, литература а цхьаь ду.	Хааме ладогIар. Къамелехь дакъалацар. Стихаш йешар. Хаттаршна жьопаш далар. Темица догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
6	Горга стол	Нохчийн мотт гуттар вайца бу.	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жьопаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. Стихаш йешар
6	Проектин болх	Исторера литератури чу бевлла турпалхой	Проектин болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тГечIагIйар.
6	Театральни гайтар	Драмин инсценировани (луь-луьург).	Спектаклехь дакъалацар. Спектале хьажар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Илманан-талламан болх	Халкъан барта кхоллараллин а, нохчийн поэзин а кхоллараллашкахь Даймехкан васт.	Лалашонаш а, декхарш а билгалдахар. Материал гулйар. Материалан систематизаци. Болх йазбар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Горга стол	Нана – уггаре йуххерниг а, хьомениг а. Доьзалан мехаллаш	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жьопаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Мини-проект	Литературехь а, дахарехь а нохчийн ламасташ.	Проектин болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тГечIагIйар.
7	Йешархойн конференци	Нохчийн литературехь беран чьохьара дуьне гайтар	Къамелехь дакъалацар. Хаттарш кечдар. Йеллачу темина говзарш йешар. Йешарна кечвалар / кечйалар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Кхоллараллин пхьалгIа	Стихашкахь суна дукха хIума дийцало.	Барта дийцар. Иллюстраци йар. Йеллачу темина стихаш йахар. Кхоллараллин белхашна анализ йар. Кхоллараллин белхийн гуларехь публикацеш кечйар
8	Къамел	Нохчийн къоман классически тIаьхьало.	Киншкашка хьажар. Киншкийн тайпанаш довзар. Киншкин башхаллаш йийцаре йар.
8	Горга стол	ХIинцалера нохчийн	Темица йогIу киншкаш йешар. Къамелехь

		литература	дакъалацар. Йеллачу темица догӀу цхьамогӀа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
8	Литературин журналаш «СтелаӀад». «Орга»	Нохчийн периодикин зорба (XX бешаран йуьхь).	Литературин материалаш кечйар. Хаттарш дийцаре дар. Иллюстраци йар. Журналан лобмар арахецар.
8	Проектийн болх	Нохчийн театран истори.	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жьопаш лахар. Проект тӀечӀагӀйар
8	Виртуальни кхарстар	ДӀайеллало историн занавес.	Литературин-историн материал гулйар. Презентацига хьажар. Хаттарш хӀиттор. Барта йешар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Диспут-къамел	Безамах лаьцна дийца.	Темица йогӀу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Барта йешар. Проблемийн хаттар хӀоттор. Йеллачу темин цхьамогӀа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Киншкийн агӀонашкахула кхарстар.	Теман хенан литература.	Говзарш йешар. Хааме ладогӀар. Барта йешар. Чулацамца догӀу хаттаршна жьопаш далар. Къамелехь дакъалацар. Тедехкарш кхочушдар. Къамелехь дакъалацар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Литературин-музыкин композици	Йаххьашкахь литература.	Темица йогӀу материалаш йовзар. Докладаш кечйар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
9	Проектийн болх	Нохчийн литературехь керла дош (жанраш, стиль, хьажам, цхьаболчу авторийн кхолларалла)	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жьопаш лахар. Проект кхочушйар (альбом)
9	Горга стол	вайзаманан къоначу йаздархойн проза а, поэзи а. Г. Камала «Дуьххьарлера театр»).	Говзарш йешар. Къамелехь дакъалацар. Темица догӀу цхьамогӀа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.